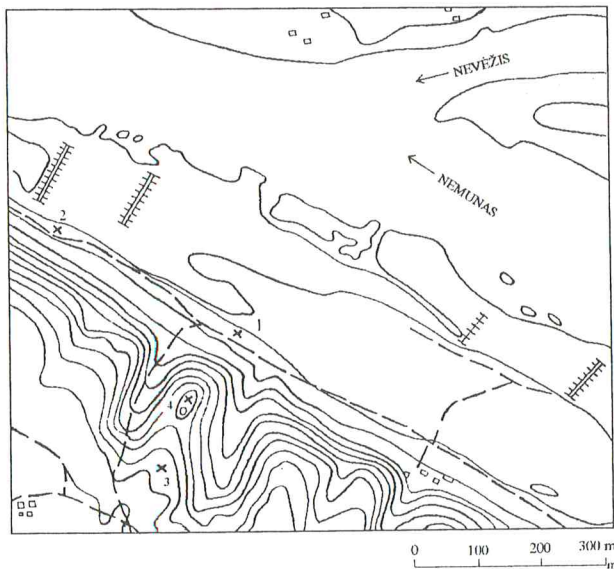

PYPLIŲ PILIAKALNIO PAPĖDĖS GYVENVIETĖS

DŽIUGAS BRAZAITIS

Viena opiausių Lietuvos kultūros paveldo išsaugojimo problemų yra archeologijos paminklų apsauga. Nors surta nemažai paminklosaugos struktūrų, padėtis šiandien yra nepatenkinama. Didžiausia bėda ta, kad saugomi tik registruoti paminklai, o nerasti ar neįtraukti į paminklų sąrašus objektai naikinami; apie juos nelieka jokios moksliniu požiūriu svarbios informacijos. Panašus likimas laukė ir akmens amžiaus gyvenviečių Pyplių piliakalnio (Kauno r.) papėdėje; per jų teritoriją dabar jau nutiestas vamzdynas iš Kauno miesto vandens valymo įrenginių. Tik tai, kad statybos numatytos prie pat piliakalnio, paskatino Lietuvos kultūros paveldo inspekciją pareikalauti žvalgomųjų archeologinių tyrimų. Paaiškėjus, kad piliakalnio papėdėje išlikęs kultūrinis sluoksnis su mažiausiai trijų skirtingų laikotarpių radiniais, 1993 m. birželio–rugpjūčio mėn. Lietuvos istorijos instituto archeologinė ekspedicija skubiai atliko šio paminklo kasinėjimus. Straipsnyje skelbiama šių tyrimų medžiaga.

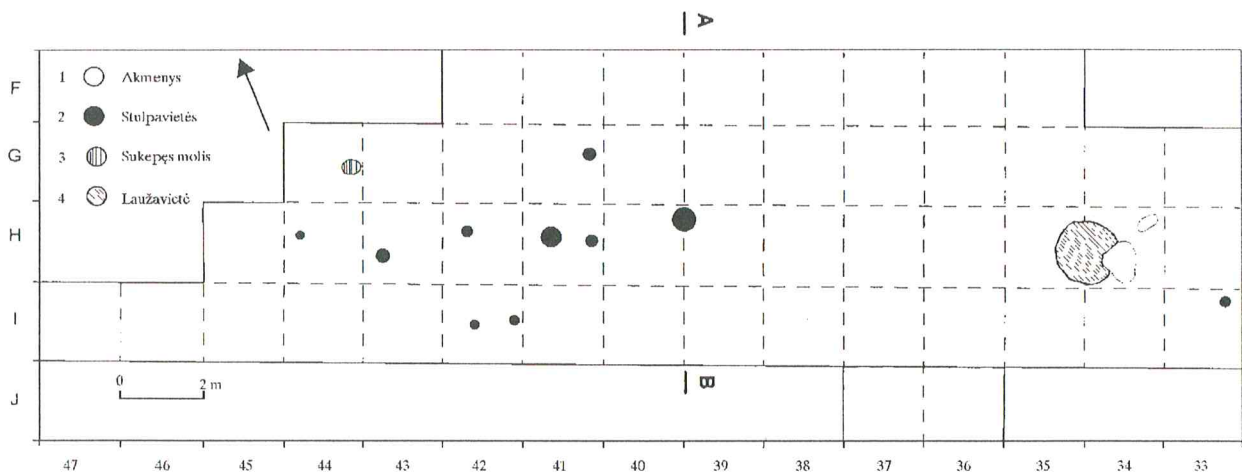
1 pav. Paminklų situacijos planas. 1 – Pyplių 1-oji gyvenvietė; 2 – Pyplių 2-oji gyvenvietė; 3 – Pyplių 3-ioji gyvenvietė; 4 – Pyplių piliakalnis. Piešė Dž. Brazaitis

Apie paminklus Pyplių piliakalnio aplinkoje buvo duomenų iš seniau. Patį piliakalnį dar 1951 m. aplankė Petras Tarasenka (Tarasenka, 1951). Pačiame piliakalnyje, aikštelės pakraščiuose iškastų apkasų šlaituose jis kultūrinio sluoksnio nepastebėjo. Viršutinėje terasoje greta piliakalnio buvo aptikti gyvenvietės pėdsakai. Surinkta XIV a. datuojamos keramikos, kartu rasta ir titnago skaldos bei dirbinių, tarp jų buvo trikampis strėlės antgalis su įkote (P. Tarasenka, 1987, p. 50). Atrodo, jog tai neolito ar senojo žvalvario amžiaus gyvenvietės liekanos.

Nemuno pakrantėse aplink Kauną akmens amžiaus radinius ne kartą yra rinkęs profesorius Konstantinas Jablonskis. Keliose vietose ties Pyplių piliakalniu jis aptiko nemažai titnago radinių; jie šiuo metu laikomi Lietuvos nacionaliniame muziejuje. Lietuvos archeologijos atlase nurodytos trys Pyplių stovyklavietės (Rimantienė, 1974, p. 65–66). Pirmoji radimo vieta, matyt, buvo prie pat piliakalnio (radiniai iš K. Jablonskio kolekcijos K 24 a, b, d), antroji – į šiaurės vakarus nuo pirmosios, arčiau Kačerginės (K. Jablonskio kolekcija K 24 c), trečioji – aukštai ant terasos (P. Tarasenkos rinkinys). R. Rimantienė yra paskelbusi Pyplių 1-osios radimo vietos medžiagą, kurią datavo vėlyvuojų paleolitu (Яблонските-Римантенге, 1966, p. 75–76, pav., 3:15–20).

Pyplių piliakalnis įrengtas kairiajame Nemuno krante, šlaito kyšulyje, tiesiai priešais Nevėžio žiotis (pav. 1). Iš dviejų pusių jį supa raguvos, kurių dugnais teka šaltiniai. Piliakalnio papėdėje išlikusi 5–7 m aukščio siaura, maždaug 30 m pločio terasa, kur ir buvo aptiktas paminklo kultūrinis sluoksnis. Atrodo, jog tai ta pati vieta, kurioje buvo surinkta K. Jablonskio kolekcija, todėl ji pavadinta Pyplių 1-ąja gyvenvieta. Deja, nei anksčiau, nei 1989 m. nustatant piliakalnio apsauginę zoną, ši teritorija į paminklų sąrašus įtraukta nebuvo. Maždaug už 250 m į šiaurės vakarus nuo pirmosios aptikta Pyplių 2-oji gyvenvietė, kurios pėdsakus taip pat buvo radęs K. Jablonskis.

Pyplių 1-osios gyvenvietės teritorijoje, dar neatlikus žvalgomųjų archeologinių tyrimų, buvo pradėti statybos darbai. Išilgai piliakalnio šlaito iškastas drenažo griovys, dalis terasos nulyginta ruošiant vietą vamzdynui ir keliui šalia jo. Visame paminklo plote buvo nustumdyta

2 p a v. Pyplių 1-osios gyvenvietės tyrineto ploto planas su A komplekso objektais. Piešė Dž. Brazaitis

velėna ir krūmai, sunkia technika išvažinėtos gilios duobės. Kultūrinis sluoksnis geriau teišliko maždaug 8 m pločio ir 40 m ilgio plote terasos pakraštyje.

Dalis terasos, kartu su ja ir gyvenvietės nuplauta Nemuno. Vietiniai žmonės dar pamena, kad upė tekėjusi visai greta paminklo. Pavasariais terasa būdavo užliejama Nemuno potvynių, dėl to nukentėjo gyvenvietės kultūrinis sluoksnis. Nemažai žalos padarė pakrantės šaltiniai, kurių pėdsakai buvo aiškiai matomi kasinėjimų metu. Paminklo teritorija anksčiau buvo ariama ir naudojama daržams. Visa tai lėmė, kad archeologinė medžiaga išliko palyginti menkai.

Pyplių 1-ojoje gyvenvietėje ištirtas bendras 200 m² plotas (pav. 2). Perkasa buvo orientuota išilgai terasos, kad kuo geriau būtų ištirtas likęs kultūrinis sluoksnis. Pradžioje kasinėtas 8 m pločio ir 16 m ilgio plotas, vėliau jo galuose ir šone prijungti dar keli ploteliai.

Kasinėjant vizualiai užfiksuota tokia litologinių sluoksnių stratigrafija (pav. 3):

1. Viršutinis juodos anglingos žemės sluoksnis, kurio storis siekė iki 30 cm. Šis sluoksnis buvo gerokai apardytas

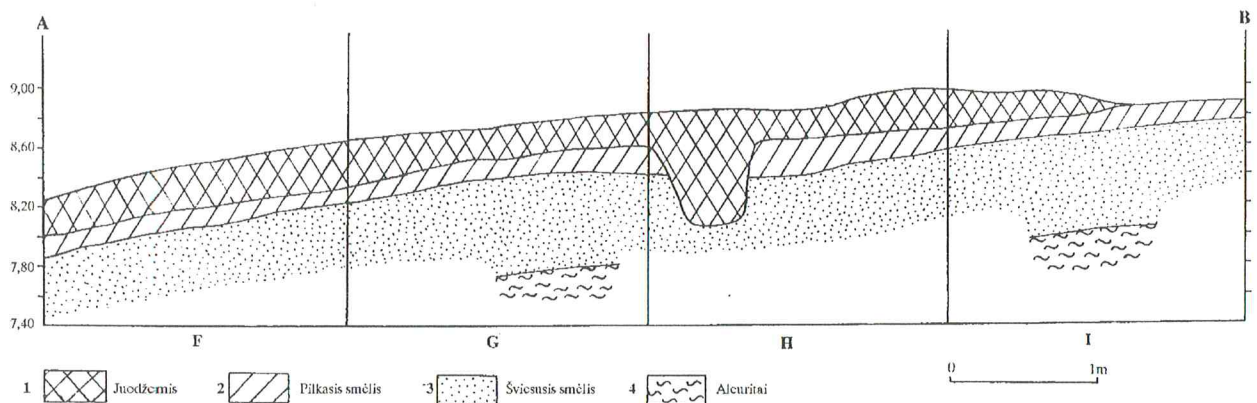
statybos darbų, pietinėje tirtu ploto dalyje jo beveik visai neliko.

2. Giliau slūgsojo pilko smėlio sluoksnis, kurio storis svyravo nuo 10 iki 25 cm. Atrodo, jog pilka smėlio spalva atsirado dėl viršutinio sluoksnio nujaurėjimo; tai nėra kultūrinio sluoksnio organikos liekanos.

3. Žemiau pilko smėlio slūgsojo šviesus smėlis, kur buvo nemaža stambių riedulių. Jo storis pietinėje ploto dalyje buvo apie 30 cm, o šiaurinėje dalyje siekė 75 cm. Rytiniame perkastos gale šio sluoksnio apatiniame horizonte akmenų buvo ypač gausu; jie sudarė maždaug 20 cm ištisą tarp sluoksnį. Toks akmeninį grindinį primenantis darinys paprastai susidaro upei plaunant akmeningą gruntą. Po akmenimis tęsėsi 10–15 cm storio šviesaus stambiagrūdžio smėlio sluoksnis.

4. Po šviesiu smėliu buvo randami žalsvi aleuritai. Iki aleuritų kasama nebuvo, nes kultūrinis sluoksnis su archeologiniais radiniais baigėsi kur kas aukščiau.

Kasinėjimų metu stratigrafiškai aiškiai išsiskyrė trys chronologiškai skirtingų archeologinių radinių horizon-

3 p a v. Pyplių 1-osios gyvenvietės tyrineto ploto pjūvis. Piešė Dž. Brazaitis

tai, kurie ne visai sutapo su jau minėtais litologiniais sluoksniais. Užbaigus kasinėjimus, visi radiniai buvo sujungti į tris kompleksus, pažymėtus raidėmis A, B ir C, pradedant chronologiškai vėlyviausiu. Toliau atskirai pateikiamas kiekvieno komplekso medžiagos aprašymas, nurodomos kompleksų svarbesnės ypatybės bei chronologija.

C kompleksas. Tai chronologiškai ankstyviausias kompleksas, kurio kultūrinis sluoksnis buvo giliausiai. Vientelė komplekso radinių grupė – titnagai.

Dauguma C komplekso titnagų aptikta šviesaus smėlio viršutiniame horizonte; juodžemyje ir pilkame smėlyje jų rasta vos keletas. Radiniai aptikti nevienodame gylėje, kultūrinio sluoksnio storis siekė 40 cm. Rytiniame tyrinėto ploto gale buvusiame akmenų „grindinyje“ taip pat pasitaikė šio sluoksnio radinių. Dar apie 60 šio komplekso radinių surinkta nuo žemės paviršiaus suardytame plote.

Kultūriniame sluoksnyje nepastebėta jokių pastatų ar ūkinių duobių pėdsakų, dėl nedėkingos gamtinės aplinkos visiškai neišliko jokios organikos. Gali būti, kad dalis titnagų buvo paplauta vandens ir jie aptikti jau nebe pirminėje padėtyje.

C komplekso radinių kolekciją sudaro 2148 titnagai. Jų buvo randama visame tyrinėtame plote vidutiniškai po 10 titnagų viename m². Užfiksuota tik viena didesnė titnagų sankaupa ploto centre (daugiau kaip 100 vienetų). Naudotas vietinis juodas arba juosvai margas titnagas, kurio riedulių gausu Nemuno pakrantėse. Visi C komplekso titnagai yra apsitraukę balta arba gelsva patina, todėl juos lengva atskirti nuo vėlesnio B komplekso medžiagos. Chronologinis titnagų išskyrimas pagal patinos storį taikomas ne visuose paminkluose, nes patinizacijos procesas labai priklauso nuo aplinkos veiksnių. Pyplių 1-ojoje gyvenvietėje skirtingų sluoksnių titnagų patinos storis akivaizdžiai skyrėsi, todėl pagal šį principą į kompleksus suskirstyti ir atsitiktiniai, žemės paviršiuje surinkti radiniai. Stratigrafinė radinių padėtis ir tipologiniai kriterijai patvirtina kompleksų skirtingą laiką.

Kaip įprasta akmens amžiaus paminklams, didžiąją radinių dalį sudarė titnago skalda – iš viso 2038 vienetai. Dirbinių aptikta 111, tai sudaro 5,3% viso titnagų skaičiaus. Reikia pasakyti, kad skalda laikomi visi titnagai – skeltės, nuoskalos, skaldytiniai ir kt., kurie po pirminio nuskėlimo nebuvo papildomai apdoroti. Tuo tarpu dirbiniais laikomi visi titnagai, kurie papildomai apdoroti nors vienu iš aiškiai matomų būdų: retušuojant, nulaužiant, gludinant arba papildomai nuskeliant. Reikia pridurti, kad dirbinio ir įrankio sąvokos nesutampa; ne visi dirbiniai (pavyzdžiui, mikrorėžtukai) buvo naudoti kaip įrankiai, taip pat didelė dalis skaldos turi aiškiai pastebimų nusidėvėjimo žymių, kitaip sakant, buvo naudota tam tikram darbui atlikti.

Skaldos grupę (kartu su fragmentais) sudarė: 1494 nuoskalos, 233 skeltės, 70 skaldytinių, 8 nuskeltos titnago

konkrecijos, 42 skeveldros, 3 rėžtukinės atplaišos ir 188 titnagai, dėl savo fragmentiškumo nepriskirti ne vienai iš minėtų kategorijų.

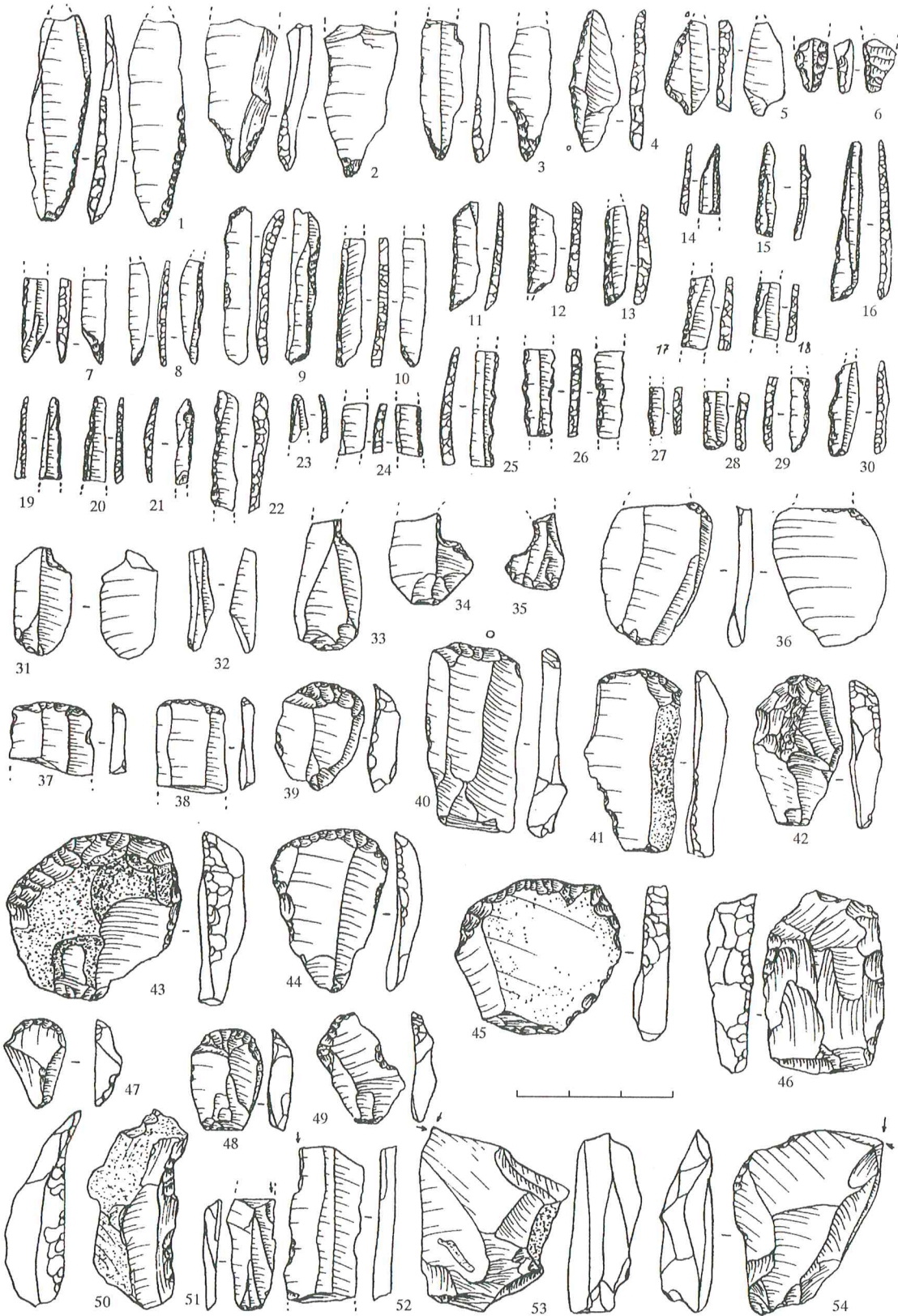
Daugiau kaip 20% nuoskalų kraštuose pastebėtos darbo žymės. Tokių žymių turi beveik pusė stambių, didesnių kaip 2,5 cm nuoskalų, maždaug ketvirtadalis vidutinių ir tik 7% smulkių, iki 1,5 cm nuoskalų. Tiesa, ant dalies titnagų panašių nusidėvėjimo žymių galėjo atsirasti dėl įvairių mechaninių pažeidimų, nesusijusių su akmens amžiaus žmonių veikla.

Skeltėmis laikomi titnagai, kurių ilgis yra dvigubai didesnis už plotį. Sveikų skelčių rasta 75, jų viršutinių dalių – 59, vidurinių – 34, apatinių – 63. Santykiškai didelis sveikų skelčių skaičius ir mažas vidurinių dalių skaičius rodo, kad skelčių laužymas ir naudojimas dar nebuvo paplitęs. Briauninės skeltės rastos tik dvi. Darbo žymių turi 132 skeltės, tai sudaro 56,7% bendro skaičiaus. Daugiausia buvo gamintos vidutinės skeltės, siauros ir plačios sudarė atitinkamai 17,2% ir 14,6%. Nemaža dalis šio sluoksnio skelčių yra netaisyklingos, t. y. jų šoninės briaunos nėra lygiagrečios.

C sluoksnyje aptikti 24 skaldytiniai, iš jų tik 2 buvo skirti netaisyklingoms skeltėms gauti. Nuoskaloms skirti skaldytiniai daugiausia smulkūs, netaisyklingo pavidalo, sunkiai pasiduodantys kokiai nors klasifikacijai. 12 skaldytinių turi po vieną aikštelę, 2 – po dvi, 7 po tris ir daugiau. Nors rasti tik 2 dvigaliai skaldytiniai, atrodo, kad jų naudota kur kas daugiau. Pastebėta, kad nemažai skelčių ir nuoskalų priekinėje pusėje turi priešingos krypties negatyvus; tas būdinga skaldai, gautai nuo dvigalio skaldytinio. Vienas dvigalis skaldytinis yra K. Jablonskio surinktoje kolekcijoje. Dvigalių skaldytinių naudojimas yra neblogas chronologinis žymeklis; jie plačiai buvo naudojami vėlyvajame paleolite ir ankstyvajame mezolite, o vėlesniuose paminkluose jų pasitaiko daug rečiau.

Kaip jau minėta, dirbinių rasta 111. Kolekcija laikoma pakankamai reprezentatyvia, jeigu joje yra ne mažiau kaip 100 dirbinių (Сорокин, 1990, p. 17), taigi mūsų paminklas atitinka šį reikalavimą. C sluoksnyje aptikta (kartu su fragmentais): 6 strėlių antgaliai, 24 ašmenėliai, 5 mikrorėžtukai, 17 gremžtukų, 11 grandukų, 9 rėžtukai, 16 retušuotų skelčių ir nuoskalų, 16 skaldos su rėžtukiniais nuskėlimais vienetų ir 7 nenustatytų dirbinių fragmentai.

Visi komplekso strėlių antgaliai priklauso skeltinių antgalių su įkotėmis tipui. Dviejų antgalių įkotės suformuotos panašiai kaip grąžtai, t. y. statmenai retušuotos iš priešingų pusių (pav. 4: 1, 3). Trečiojo antgalio įkotės abu šonai retušuoti statmenai, o kuprelės pusėje ji kiek paretušuota plokščiai (pav. 4: 2). Tokie antgaliai vadinami svidriniais. Visų trijų minėtų antgalių smaigaliai nulūžę. Nedidelė dirbinio dalis (pav. 4: 6) taip pat galėjo būti svidrinio antgalio įkotė. Savo pavidalu į strėlės antgalį panaši skeltė, kurios visas vienas šonas retušuotas statmenu retušu pakaitomis iš abiejų pusių (pav. 4: 4). Dar vienas dirbi-

4 p a v. Pyplių 1-osios gyvenvietės C komplekso titnago radiniai: strėlių antgaliai (1–5), ašmenėliai (7–30), mikrorėžtukai (31–35), gremžtukai (37–48), grandukai (49,50), rėžtukai (51–54), dirbinio fragmentas (6), retušuota skeltė (36). Piešė Dž. Brazaitis

nėlis atrodo taip pat skirtinas antgalių grupei (pav. 4: 5). Skeltės apatiniam gale statmenu retušu suformuotas smailgalys. Nuo viršutinės skeltės dalies jis atskirtas retušu ir mikrorėžtukiniu nuskėlimu. Šis dirbinys galėjo būti naudotas toks, koks aptiktas, arba tai yra perdirbto įklotinio ar lancetinio antgalio liekana.

Antgalių gražto pavidalo įklotėmis rasta ir kituose Vidurio Lietuvos Nemuno ir Neries pakrančių paminkluose – Šilėlyje (Римантене, 1971, pav. 59: 1), Skaruliuose (ten pat, pav. 33: 6), Eigulių 1-ojoje stovyklavietėje (ten pat, pav. 23: 8), taip pat Užnemunėje – Nendrinuose (ten pat, pav. 65: 3). Nemažai jų žinoma ir pietų Lietuvos paminkluose. Kaip atskiras tipas jie nebūdavo išskiriami, todėl nei jų chronologija nei paplitimas Lietuvoje plačiau netyrinėti. Artinkami jie vėlyvojo paleolito ir ankstyvojo mezolito paminkluose, skiriamuose tiek Svidrų, tiek ir Pabaltijo Madleno kultūroms. Panašiai pagamintų antgalių rasta vėlyvojo paleolito Hamburgo kultūros paminkluose Danijoje (Holm, 1991, pav. 7: 5–7), taip pat ankstyvojo mezolito Grensko stovyklavietėje Baltarusijoje (Копытин, 1994, pav. 2: 15, 31).

Svidriniai antgaliai – dažniausiai randamas antgalių tipas ankstyvuosiuose pietų ir vidurio Lietuvos paminkluose. Lietuvoje, labiau ar mažiau pakitę, jie išsilaiko per visą mezolito epochą.

Antgalių statmenai retušuotu vienu šonu Lietuvoje aptikta mažai, todėl net neturime jiems patogesnio termino. Vienas toks antgalis žinomas iš Skarulių (Римантене, 1971, pav. 33: 12), taip pat keletas pietų Lietuvos paminkluose. Šių antgalių kilmės, matyt, reikėtų ieškoti *Federmesser* kultūrinėje srityje; tokių dirbinių gausu vėlyvojo paleolito Vituvo kultūros paminkluose Lenkijoje; ši kultūra datuojama XI–IX t-mečiu pr. Kr. (Kozłowski, 1987, p. 249.). Genetiniu *Federmesser* tipo antgalių tęsiniai laikomi kiek smulkesni Stavinogo arba Kudlajevkos tipo antgaliukai, plačiai randami Europos miškų zonos mezolito paminkluose (Зализняк, 1991, 1 žem.).

Gausiausia ir įdomiausia radinių grupė – ašmenėliai. Tai mikrolitų kategorijai priskiriami dirbinėliai, padaryti iš siaurų skeltelių. Lietuvos archeologų darbuose ašmenėliai smulkiau neanalizuoti – manyta, kad jie iš esmės nekitę per visą savo egzistavimo laikotarpį. Kitose šalyse, pavyzdžiui, Ukrainoje, mikrolitinių dirbinių tipologinė analizė plačiai naudojama išskiriant mezolito epochos archeologines kultūras. Dar kasinėjimų metu buvo pastebėta, kad C ir B sluoksniuose ašmenėliai skiriasi, todėl pateikiama detalesnė jų analizė.

C komplekso ašmenėlių gamybai greta taisyklingų dažnai naudotos ir netaisyklingos skeltelės, kurios apskritai būdingos šiam kompleksui. Pačius ašmenėlius galima suskirstyti į 2 pagrindinius tipus. 1 tipas – tai ašmenėliai, kurių visas vienas šonas statmenai retušuotas. Padaryti iš nesulaužytų skeltelių, paliekant neapdorotą skėlimo kuprelę. Dažnai jie yra smailėjantys link galo. Rasti 2 svei-

ki tokie ašmenėliai (pav. 4: 15, 16), taip pat 5 viršutinės (pav. 4: 19–23) ir 2 apatinės (pav. 4: 28, 30) jų dalys. 2 tipas – tai ašmenėliai statmenai retušuotais šonais, kurių galuose suformuoti smailgaliai. Trijų ašmenėlių smailgaliai suformuoti retušu iš priešingų pusių (pav. 4: 7, 8, 10), t. y. vėl panaudotas „grąžto“ principas. Kitų – smailgaliai retušuoti tik priekinėje pusėje (pav. 4: 9, 11–14, 29). Dviejų ašmenėlių smailgalių retušas lyg pratęsia šoninį retušą, dėl to jų pavidalas įgauna segmento bruožų (pav. 4: 9, 29). Rasti 6 ašmenėliai nulūžusiais galais (pav. 4: 17, 18, 24–27), kurie galėjo būti bet kurio minėtų tipų dirbinių dalys arba naudoti tokie, kokie rasti.

Trys skirtingų tipų ašmenėliai (pav. 4: 13, 20, 21) rasti greta vienas kito ir, matyt, priklausė tam pačiam įnagiui. Tai rodo, kad dirbinio tipą lėmė ne tik gamybos tradicija, bet ir jo funkcinė paskirtis. Net 8 ašmenėlių (pav. 4: 7–9, 21, 22, 27, 29) šonai retušuoti pakaitomis iš abiejų pusių, panašiai kaip jau minėtas antgalis (pav. 4: 4). Vienoda strėlių antgalių ir ašmenėlių gamybos technologija rodo C komplekso vientisumą. Priešpriešinį retušą gali būti vertinamas kaip chronologinis žymeklis, nes jis dažnai aptinkamas vėlyvojo paleolito ir ankstyvojo mezolito paminkluose, o vėlyvesniuose laikotarpiuose jis beveik nenaudotas.

Ašmenėliai, kaip ietigalių sudedamoji dalis, pradėti naudoti dar vėlyvojo paleolito vidurinėje stadijoje. Pavyzdžiui, Amvrosijevkos stovyklavietėje (Pietų Ukraina) rasta daug pasmailintų ašmenėlių, kurių naudojimas patvirtintas eksperimentiniais tyrimais. Statmenai retušuotų skeltelių žinoma ir klasikiniuose paleolito pabaigos Šiaurės Europos paminkluose. Nesunkiai galima pastebėti jų genetinį ryšį su antgaliais statmenai retušuotu šonu. Vidurio Lietuvos paminkluose ašmenėlių rasta Paštuvoje (Rimantienė, 1984, pav. 36: 6), Kaniūkų 1-ojoje (Римантене, 1971, pav. 120: 11), Vilkijos 2-ojoje (Rimantienė, 1985, pav. 8: 32) gyvenvietėse. R. Rimantienės nuomone, vėlyvajame paleolite ir epipaleolite Lietuvoje ašmenėliai dar nebuvo naudojami; paplinta jie mezolite kartu su geometriniais mikrolitais.

C titnago dirbinių kompleksui priskirti 5 mikrorėžtukai: 2 nuskelti (pav. 4: 31, 32) ir 3 nulaužti (pav. 4: 33–35). Mikrorėžtukinė skelčių dalijimo technika atsiranda taip pat vėlyvajame paleolite, pavyzdžiui, naudota Arensburgo tipo strėlių antgalių gamybai, tačiau ypač ji suklesti mezolite, pradėjus gaminti geometrinius mikrolitus. Lietuvos ankstyvojo mezolito medžiagoje mikrorėžtukų labai reta; vienas aptiktas geografiškai artimiausiam Pypliams paminkle Šilėlyje (Римантене, 1971, pav. 59: 9). Pyplių gyvenvietės C kompleksas dar beveik nepalietas mikrolitizacijos proceso. Geometriniais mikrolitams galima priskirti nebent jau minėtą strėlės antgalio fragmentą (pav. 4: 5), kuris kartu su mikrorėžtukais galbūt rodo mikrolitizacijos pradžią.

Šeši galiniai gremžtukai pagaminti iš skelčių (pav. 4: 37–41, 44), nė vieno jų šonai nėra retušuoti. Likusieji gremžtukai pagaminti iš nuoskalų (pav. 4: 42, 43, 45–48),

2 iš jų visai smulkučiai (pav. 4: 47, 48). Tokie dirbiniai nebūdingi ankstyviems kompleksams.

Visi grandukai pagaminti iš atsitiktinių nuoskalų (pav. 4: 50). Rasti 2 smulkieji grandukai (pav. 4: 49), kuriems dažnai taikomas specialios arba neaiškios paskirties dirbinių terminas. Šio tipo dirbiniai taip pat nebūdingi ankstyviausiems Lietuvos akmens amžiaus paminklams.

Palyginti nedaug aptikta rėžtukų, jie tipologiškai gana įvairūs. 7 rėžtukai pagaminti iš nuoskalų; dviejų ašmenys suformuoti dviem nuskėlimais (pav. 4: 53, 54), trijų – vienu nuskėlimu, panaudojant natūralią nuoskalos aikštelę, dviejų – retušuojant ir nuskeliant. Rasti 2 rėžtukai, išskelti nulaužtų skelčių kampuose (pav. 4: 53, 54). Šio tipo rėžtukai įsigali mezolito antrojoje pusėje, ankstyvesniuose paminkluose jų randama retai. Taip pat rasta 11 skelčių ir 5 nuoskalos su įvairiais rėžtukiniais nuskėlimais. Dalis tokių nuskėlimų galėjo atsirasti bandant padaryti rėžtukus, kiti, matyt, atsitiktiniai.

C sluoksnyje dar aptikta retušuotų skelčių (pav. 4: 36), retušuotų nuoskalų, neidentifikuotų dirbinių fragmentų, tačiau šie dirbiniai svarbesnės informacijos tipologinei analizei neduoda.

Baigiant aptarti C dirbinių kolekciją, galima padaryti keletą apibendrinamųjų pastabų. Titnago dirbinių kompleksas tipologiškai neįvairus, pagrindiniai tipai kartojasi, sudarydami serijas. Dirbinių gamybai dažnai naudotos skeltės, iš jų padaryta daugiau kaip pusė visų dirbinių (61 iš 111). Krinta į akis dirbinių smulkumas. Kodėl buvo gaminami tokie smulkūs įrankiai turint pakankamus titnago žaliavos išteklius, lieka neaišku. Beje, šis bruožas pastebimas ir vėlyvesniuose šio regiono paminkluose (Rimantienė, 1985, p. 96).

Paminklui datuoti atspirties taškų turime nedaug. Visų pirma neaišku, ar visas C kompleksas yra vienalaikis. Stratigrafiniai ir planigrafiniai radinių pasiskirstymo duomenys neleidžia sudalyti medžiagos į mažesnius, chronologiškai skirtingus kompleksus. Tipologiškai kompleksas atrodo gana vienalytis, todėl manau, kad jį galima laikyti vienalaikiu, nors neatmetu galimybės, kad dalis dirbinių (pvz., kampiniai rėžtukai, kai kurie ašmenėliai, smulkieji gremžtukai ir grandukai) gali būti chronologiškai vėlesni.

Dėl prasto kultūrinio sluoksnio nepavyko paimti pavyzdžių, tinkamų datuoti gamtos mokslų metodais, todėl tenka remtis tipologiniais kriterijais. Dvigaliai skaldytiniai, strėlių antgaliai, rėžtukai tęsia vėlyvojo paleolito tradicijas, tačiau komplekse yra mezolitui būdingų dirbinių – mikrorėžtukų, smulkiųjų grandukų ir gremžtukų, rėžtukų, išskeltų nulaužtų skelčių kampuose. Mikrolitizacijos procesas medžiagoje matomas silpnai – nerasta nė vieno tikro geometrinio mikrolito. Nemanau, kad didelė ašmenėlių serija yra šio proceso pasireiškimas. Komplekse nėra kirvelių ar jų dalių, tiesa, vienas kirvelis primenantis dirbinys yra prof. K. Jablonskio surinktoje

kolekcijoje. Ankstyviausiuose Lietuvos akmens amžiaus paminkluose kirvelių pasitaiko retai, todėl jų nebuvimas taip pat gali būti vertinamas kaip chronologinis požymis. Atsižvelgiant į visas suminėtas paminklo medžiagos charakteristikas, manau, kad C kompleksą reikia datuoti ankstyvuoju mezolitu, kuris atitinka klimatinį preborealio periodą (VIII t-metis pr. Kr.). Šis datavimas neprieštarauja paminklo stratigrafinei padėčiai, nes šio laikotarpio stovyklavietės kaip tik ir kūrėsi ant pirmos viršsalpinės terasos (Rimantienė, 1984, p. 61).

Preborealyje Lietuvoje gyvavo epipaleolitinės kultūros, kurios tęsė Svidrų ir Pabaltijo Madleno kultūrų tradicijas. Šio laikotarpio paminkluose dažnai randami abiem kultūroms būdingi bruožai (Rimantienė, 1984, p. 60–64). Panaši situacija ir Pyplių stovyklavietėje. Nors aptikta pora svidrinių antgalių, likęs inventorių genetiškai artimesnis vėlyvojo paleolito kultūrų pietiniame Pabaltijyje medžiagai. Tame regione galima ieškoti antgaliu statmenai retušuotu šonu, ašmenėlių, galbūt mikrorėžtukų kilmės. Galimas dalykas, kad tradicija gaminti smulkūs dirbinius taip pat atklydo iš mažiau titnago žaliavos turinčio krašto.

B kompleksas. Šis kompleksas taip pat priklauso akmens amžiui. Didžiausia jo radinių grupė yra titnagai, aptikta šiek tiek keramikos ir keli kitų akmens rūšių dirbiniai.

B komplekso radiniai buvo aptikti jau viršutiniame juodžemio sluoksnyje, bet daugiausia jų buvo giliau esančiame pilkame smėlyje. Kultūrinio sluoksnio storis pilkame smėlyje siekė 15 cm. Kasinėjant paminklą buvo aiškiai matoma buvusio žemės paviršiaus riba. Pasiekus šią ribą B komplekso titnagai staiga baigdavosi, nors toliau buvo toks pat pilkas smėlis. Tai leidžia teigti, kad kultūrinis sluoksnis savo spalvos neišsaugojo; smėlio pilkumas atsirado dėl viršutinio juodžemio nujaurėjimo.

B sluoksnyje visiškai nėra jokios organikos liekanų, neišliko net perdegusių gyvulių kauliukų fragmentų, kurie neretai aptinkami kitose akmens amžiaus smėlinėse gyvenvietėse. Kultūriniame sluoksnyje buvo rasta smulkių angliukų, tačiau jokių laužaviečių ar židinių aptikti nepavyko. Dėl to nebuvo paimta anglies pavyzdžių datavimui.

B kultūriniame sluoksnyje užfiksuotos dvi duobės. Viena beveik apvali duobė aptikta netoli terasos pakraščio, jos dydis – 1,3–1,2 m, gylis – 0,25 m. Duobė buvo pripildyta tamsaus smėlio; jame buvo nemažai titnagų. Panašiai buvo pripildyta ir antroji duobė, aptikta rytinėje ploto dalyje greta dviejų didelių akmenų. Ji buvo pailga, 1,2–0,9 m dydžio, orientuota link terasos pakraščio, gylis siekė 0,35 m. Sunku pasakyti, ar duobės buvo išplautos pakrantės šaltinių ir vėliau užslinko smėliu iš kultūrinio sluoksnio, ar buvo iškastos žmogaus ūkinėms atliekoms supilti. Mano nuomone, šios duobės yra gamtinės kilmės.

Titnago radinių aptikta 9833 vienetai. Tyrinėtame plote jie buvo pasiskirstę netolygiai; daugiausia titnagų rasta

rytinėje perkasoje dalyje, kur jų koncentracija siekė 100 vienetų 1 m², o į vakarų pusę vis mažėjo ir vakariniame pakraštyje buvo randama tik 10–15 vienetų 1 m². Naudota vietinė žaliava – juodas arba tamsiai margas titnagas. Dauguma komplekso titnagų neturėjo jokios patinos, tik keletas jų, aptiktų daugiausia žemės paviršiuje, buvo truputį pabalę. Beveik 30% komplekso titnagų yra paveikti ugnies.

Titnago skaldos rasta 9268 vienetai. Ją sudarė (kartu su fragmentais) – 5911 nuoskalų, 1125 skeltės, 227 skaldytiniai, 17 nuskelto titnago konkretijų, 196 skeveldros, 20 rėžtukinių atplaišų ir 1772 neapibrėžti titnagai.

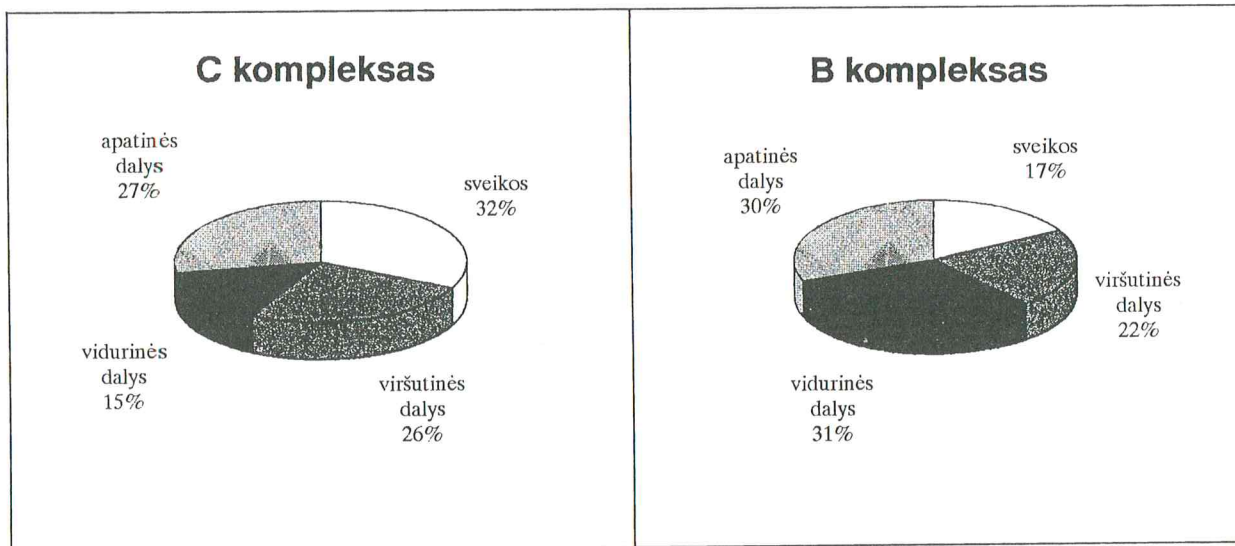
Panašiai kaip ir C komplekse, darbo žymės pastebėtos 23,3% nuoskalų kraštuose. Panašus ir naudotų darbui nuoskalų santykis atskirose pagal dydį nuoskalų grupėse: darbo žymių turi 41% stambių, 27% vidutinių ir 6% smulkių nuoskalų.

B komplekso skeltės daugiausia taisyklingos, t.y. tiesiais, lygiagrečiais kraštais. Aptiktos 186 sveikos skeltės, 240 viršutinės, 332 vidurinės ir 332 apatinės jų dalys. Taip pat rastos 35 briauninės skeltės. Skelčių vidurinių dalių ir sveikų skelčių santykis yra priešingas negu C komplekse – sveikos skeltės tesudaro 17% nuo bendro skaičiaus, tuo tarpu net 31% tenka vidurinėms skelčių dalims. Skelčių dalių santykio palyginimas kompleksuose pateiktas diagramoje (pav. 5). Darbo žymių turi 43% visų skelčių, o vidurinių dalių su tokiomis žymėmis yra net 68%. Visa tai rodo, kad skeltės būdavo specialiai laužomos, o jų dalys, ypač vidurinės, buvo naudotos kaip įstatomi įrankių ašmenėliai. Taip naudotos skeltės neretai įgauna būdingų nusidėvėjimo žymių – jų vienas ar keli kampai būna nudilę. Tokie radiniai priskirti dirbinių kategorijai; antriniu apdirbimo požymiu laikomas skelčių laužymas. B komplekse yra 39 tokie dirbiniai. Sulūžusios skeltės su kitokia darbo retušu priskiriamos skaldai, nes neįmanoma pasakyti,

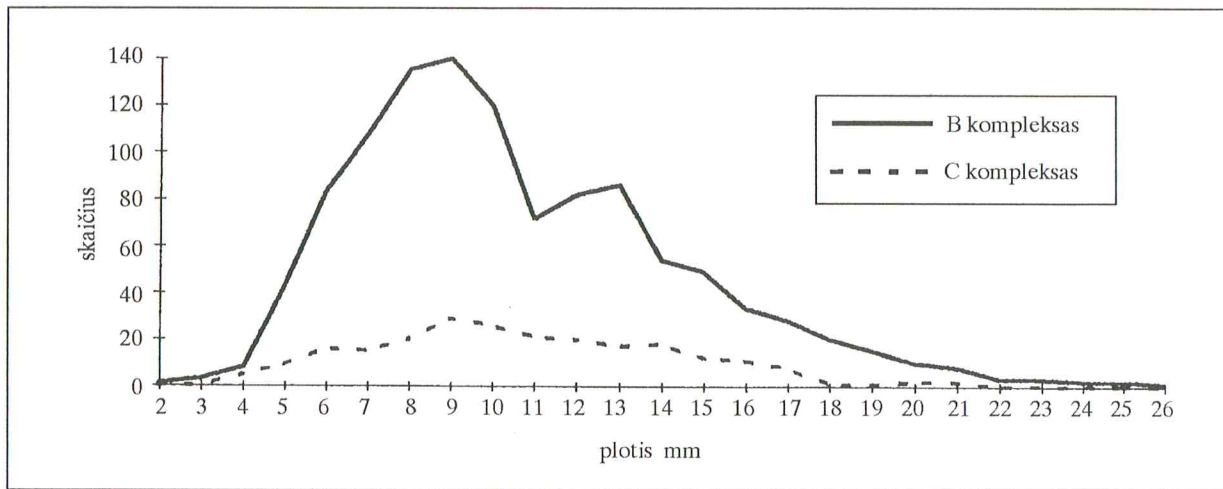
kuri skeltė buvo sulaužyta specialiai, o kuri lūžo atsitiktinai. Apskritai atrodo, kad skelčių vidurinių dalių kiekio ir naudojimo duomenys yra reikšmingi analizuojant titnago kompleksus.

Įdomių rezultatų davė ir skelčių pločio analizė. Suskirsčius skeltas į siauras, vidutinio pločio ir plačias paaiškėjo, kad skelčių santykis atskirose grupėse yra panašus kaip ir C komplekse. Tada buvo išmatuoti kiekvienos skeltės plotis (duomenys pavaizduoti diagramoje, 6 pav.). Išryškėjo du maksimumai – vienas ties 9 mm, kitas ties 13 mm ir gana ryškus kritimas ties 11 mm. Atrodo, kad atskirai buvo gaminamos dviejų tipų skeltės – siauresnės – 6–10 mm pločio ir platesnės – nuo 12 mm pločio. Tam turėjo būti naudojami ir skirtingi skaldytiniai. Beje, du maksimumai yra ir V. Juodagalvio atliktose Paštuvos ir Lampėdžių kompleksų diagramose (Juodagalvis, 1992b, pav. 3). Atlikus C komplekso skelčių pločio analizę, išryškėjo tik vienas nedidelis maksimumas ties 9 mm. Šiuo atveju, matyt, įvairaus pločio skeltės buvo gaunamos nuo to paties skaldytinio.

B komplekse iš viso yra 72 skaldytiniai, iš jų 6 skirti gauti siauresnėms skeltėms (pav. 7: 48–51), 3 – platesnėms, o likusieji – nuoskaloms. Taip pat rastos 106 skaldytinių dalys ir 49 aikštelių pataisymo nuoskalos. Visi skeltiniai skaldytiniai yra vienagalviai, 4 atvejais skaldymui naudotas visas aikštelės perimetras, kitus kartus – tik vienas aikštelės kraštas. Vienas skaldytinis turi papildomą skaldymo aikštelę šone. Taip pat rasta 10 skeltinių skaldytinių dalių. 22 nuoskaliniai skaldytiniai turi po vieną aikštelę. Nuoskalos buvo skeliamos nuo vieno aikštelės krašto (19 skaldytinių, 4 jų turi „rankenėles“) ir aplink visą aikštelę (3 skaldytiniai). Su dviem ir daugiau aikštelių rasti 32 skaldytiniai, 3 iš jų – dvigaliai. Taip pat aptikti 9 briauniniai arba disko pavidalo skaldytiniai.

5 pav. Skelčių dalių santykio palyginimo diagrama Pyplių 1-osios gyvenvietės kompleksuose. Piešė Dž. Brazaitis

6 p a v. Pyplių 1-osios gyvenvietės kompleksų skelčių pločių analizės diagrama. Piešė Dž. Brazaitis

B komplekso titnago dirbinių kategorijai priskirti 547 radiniai. Rasta (kartu su fragmentais) 13 strėlių antgalių, 28 ašmenėliai, 5 mikrorėžtukai, 39 ašmenėliai nudilusiais kampais, 79 rėžtukai, 66 gremžtukai, 45 grandukai, 16 kirvelių, 1 muštukas, 5 peiliai, 13 ylių ir gražtelių, 47 retušuotos skeltės, 63 retušuotos nuoskalos, 64 skaldos vienetai su rėžtukinėmis išskalomis ir 63 nenustatytų dirbinių fragmentai.

Strėlių antgaliai tipologiškai yra gana įvairūs. Rasti du antgaliai, pagaminti iš nuoskalų (pav. 7: 1, 2). Abu jie ne visai taisyklingo pavidalo, primenantys nupjautą rombą. Jų pakraščiai plokščiai retušuoti iš abiejų pusių tik tose vietose, kur reikėjo suteikti antgaliui reikiama pavidalą ir briaunų aštrumą. Iš skeltinių antgalių du skirtini įklotinių grupėi. Vieno jų likusi tik įklotė plokščiai retušuota kuprelės puse (pav. 7: 3). Abiejose dirbinio pusėse padarytos mažos užbarzdėlės. Kito antgalio smaigalys ir įklotės šonai retušuoti statmenai, įklotės galas nulūžęs (pav. 7: 6). Taip pat aptikta dirbinio dalis, galėjusi būti tokio paties tipo antgalio įkote (pav. 7: 14). Mikrolitinių antgalių grupei atstovauja 7 lancetai ir skersinis antgalis. Tik vienas lancetas turi mikrorėžtukinę išskalą (pav. 7: 4), kiti padaryti statmenu retūšu nusmailinant jų galus. Trijų lancetų smaigaliai suformuoti apatiniuose skelčių galuose (pav. 7: 4, 5, 11), keturių – viršutiniuose galuose (pav. 7: 8–10, 43), trijų iš jų smaigaliukai nulūžę. Skersinis antgaliukas (pav. 7: 7) padarytas iš skeltės vidurinės dalies. Skeltė buvo padalyta laužiant, išretušavus šone įdubimą, po to dirbinio kraštai kuprelės pusėje dar kiek paretušuoti.

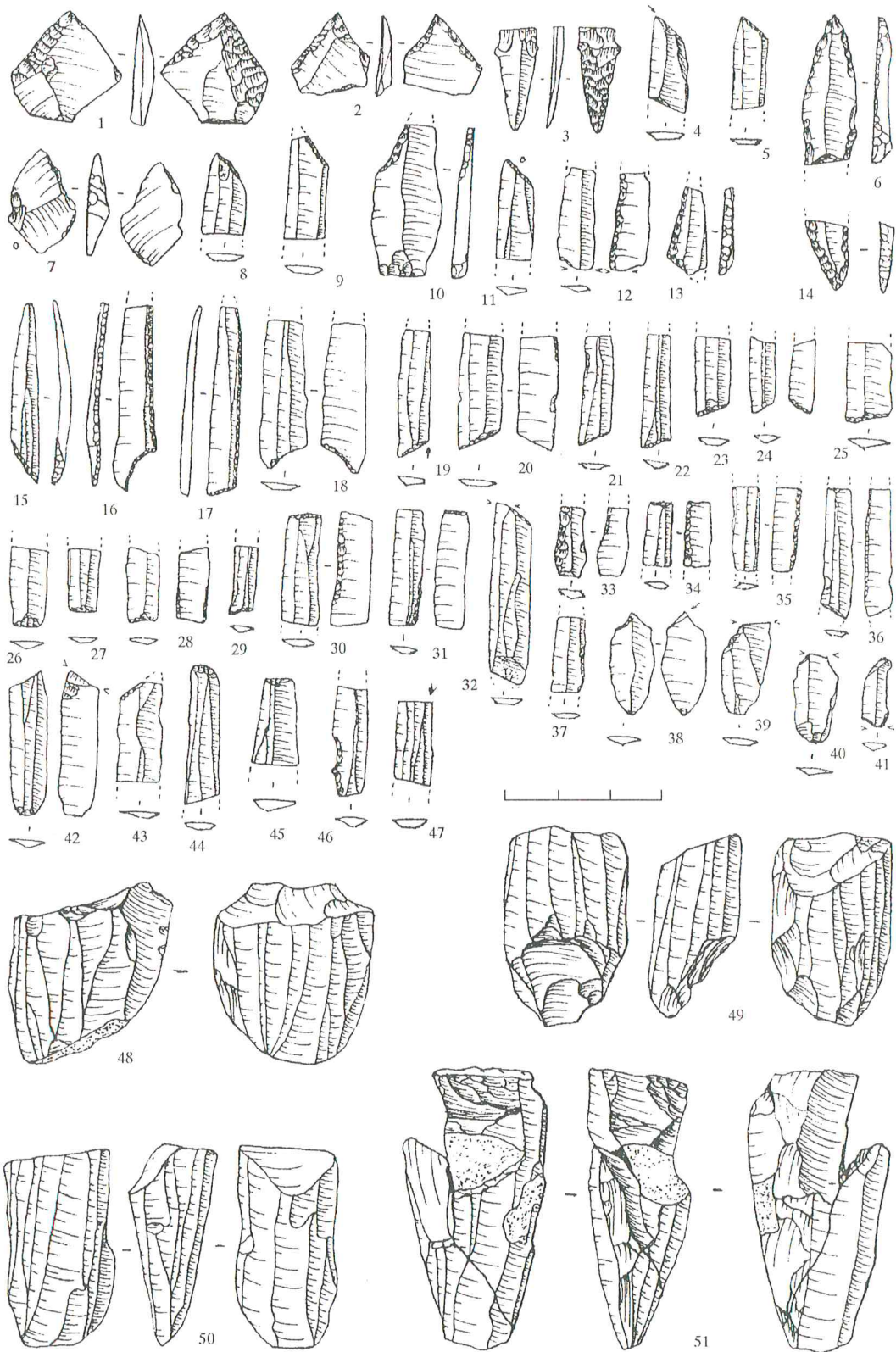
Manoma, kad gaminti strėlių antgalius iš nuoskalų pradėta tik ankstyvajame neolite. Šie dirbiniai ankstyvojo ir vidurinio neolito paminkluose dažniausiai būna netaisyklingo pavidalo, tik iš dalies retušuotais pakraščiais. Nuo vidurinio neolito antgaliai tampa geometriškai taisyklingo pavidalo, visi jų kraštai, dažnai ir visas paviršius abiejose pusėse apdorojamas plokščiu retūšu. Pyplių antgaliai priklausytų ankstyvesniesiems.

Įklotinių antgalių kilmės reikėtų ieškoti paleolite ir ankstyvajame mezolite. Vėlyvesniuose paminkluose jų randa ma retai, jie ganėtinai nutolę nuo savo prototipų ir tipologiškai gana įvairūs. Dėl šių priežasčių jie plačiau nėra analizuoti. Plokščiai retušuota antgalio įklotė gali būti siejama su Svidrų kultūros palikimu, tačiau užbarzdžių padarymas ir preciziškas apdirbimas Pyplių antgalį (pav. 7: 3) daro artimesnį neolitiniams dirbiniams. Kaip analogiją jam reikėtų paminėti dirbinio dalį iš Žemųjų Kaniūkų (Jablonskytė–Rimantienė, 1963, pav. 9: 16); panašių dirbinių randa ma rytų Lietuvoje.

Lancetiniai antgaliai akmens amžiuje gyvavo nuo vidurinio mezolito iki vėlyvojo neolito. V. Juodagalvis, remdamasis kasinėjimų Kubilėliuose rezultatais, teigia, kad Užnemunėje lancetai buvo naudojami ir vėlyvajame neolite (Juodagalvis, 1992a, p. 44). Pastebėta, kad ankstyvesniuose paminkluose lancetų smaigaliai yra suformuoti apatiniuose skelčių galuose, o vidurinio neolito gyvenvietėse atvirkščiai – viršutiniuose. Pypliuose, kaip minėta, abiejų tipų lancetų rasta beveik vienodai – atitinkamai 3 ir 4.

Skersiniai rombo pavidalo antgaliai tipologiškai užima tarpinę padėtį tarp lancetų ir trapecijų. Danijos Kongemosės vėlyvojo mezolito kultūroje tokie antgaliai yra vyraujantys, o vėlesnės, jau neolitinės Ertebiolės kultūros paminkluose jie transformuojasi į aukštąsias trapecijas (Petersen, 1984, p. 10). Panašių dirbinių žinoma ir vėlyvojo mezolito Janislavicų kultūroje, kurios ištakų taip pat neretai ieškoma pietų Skandinavijoje (Зализняк, 1991, p. 39). Lietuvoje kaip analogijas galima paminėti antgalius, rastus Spigino kape 1 (Butrimas, 1992, pav. 5) ir mezolitinėje Netiesų stovyklavietėje (Римантене, 1971, pav. 123: 8, 9). Neolitiniuose paminkluose, kiek man žinoma, tokių dirbinių nerasta.

Visi mikrolitiniai dirbiniai, išskyrus strėlių antgalius ir mikrorėžtukus, pagal nusistovėjusią tradiciją vadinami ašmenėliais. Tai iš siaurų skeltelių pagaminti dirbiniai, ku-

7 p a v. Pyplių 1-osios gyvenvietės B komplekso titnago radiniai: strėlių antgaliai (1–11, 43), ašmenėliai (12, 13, 15–37, 44–46), mikrorėžtukai (38–42), skaldytiniai (48–51), dirbinio fragmentas (14), skeltės dalis su rėžtukine išskala (47). Piešė Dž. Brazaitis

rių kraštai vienaip ar kitaip retušuoti. Kaip minėta, kol kas neturime ašmenėliams sukurtos tipologinės schemos. Pyplių ašmenėlių tipologizavimą apsunkina ir tai, kad beveik visų dirbinių vienas arba abu galai yra nulūžę ar nulaužti. Pagal pavidalą ir retušo vietą ašmenėlius galima suskirstyti į keturias pagrindines grupes: trikampiai, įžambiais retušuotais galais, stačiakampiais retušuotais galais ir retušuotais šonais.

Pirmajai grupei priskirti 3 nelygiašonio trikampio pavidalo dirbiniai (pav. 7: 13, 16, 17), kurių dvi trumpesnės kraštinės retušuotos priekinėje pusėje. Klasikinį pavidalą labiausiai atitinka trikampis nulūžusiais galais (pav. 7: 13), kurio ilgoji kraštinė taip pat kiek paretušuota. Kitas trikampis turi užbarzdį, padarytą panaudojus ilgiosios kraštinės nelygumą ir išgaubtai retušavus trumpąją kraštinę (pav. 7: 16).

Rasta 10 ašmenėlių su įžambiais retušuotais galais (pav. 7: 12, 15, 18–24, 32). Vienas dirbinys turi natūralų smailgalį (pav. 7: 15) ir pagal Danijoje naudojamą tipologiją gali būti klasifikuojamas kaip trikampis su retušuota trumpąja kraštinė (Henriksen, 1976, p. 20). Deja, likusiųjų galai nulūžę ir apie buvusį pavidalą galima tik spėlioti. Daugumos dirbinių retušuotas apatinis galas iš priekinės pusės, tik vieno ašmenėlio retušuotas viršutinis galas (pav. 7: 32), o dviejų dirbinių retušuota kuprelės pusėje (pav. 7: 18, 24). Dviejų ašmenėlių retušuotų galų smailiukų vietose yra lūžiai (pav. 7: 12, 32). Tokie bruožai atsiranda dalijant skeltes mikrorėztukine technika. Beje, abiejų dirbinių kraštuose yra aiškiai pastebimos darbo žymės, vieno jų šonas kuprelės pusėje retušuotas. Ryškių darbo žymių turi dar du šios grupės radiniai (pav. 7: 20, 21). Vieno ašmenėlio kraštas nuskeltas rėztukiniu nuskėlimu (pav. 7: 19).

Dešimt ašmenėlių yra su retušuotais, stačiakampio pavidalo galais (pav. 7: 25–31, 34, 44–45). Visų ašmenėlių kitas galas nulūžęs. Pusės dirbinių retušuotas apatinis galas, kitos pusės – viršutinis. Vieno dirbinio retušuotas galas kiek suapvalintas (pav. 7: 44). Šoninį retušą kuprelės pusėje turi du ašmenėliai (pav. 7: 30, 34), priekinėje pusėje – vienas (pav. 7: 31). Net 7 dirbinių kraštuose pastebėtos darbo žymės (pav. 7: 25, 27, 28, 30, 31, 44, 45).

Penkių ašmenėlių retušuoti tik šonai (pav. 7: 33, 35–37). Trijų dirbinių abu galai nulūžę, du turi išlikusį apatinį galą su skėlimo kuprele. Dviejų ašmenėlių šonai retušuoti kuprelės pusėje (pav. 7: 35, 36), vieno jų retušas labai smulkus, primenantis nusidėvėjimo žymes. Dviejų dirbinių šonas retušuotas tik iš dalies priekinėje pusėje (pav. 7: 37, 46), kito – retušuoti abu šonai iš priešingų pusių (pav. 7: 33). Ryškių darbo žymių yra vieno ašmenėlio neretūšotame šone (pav. 7: 35).

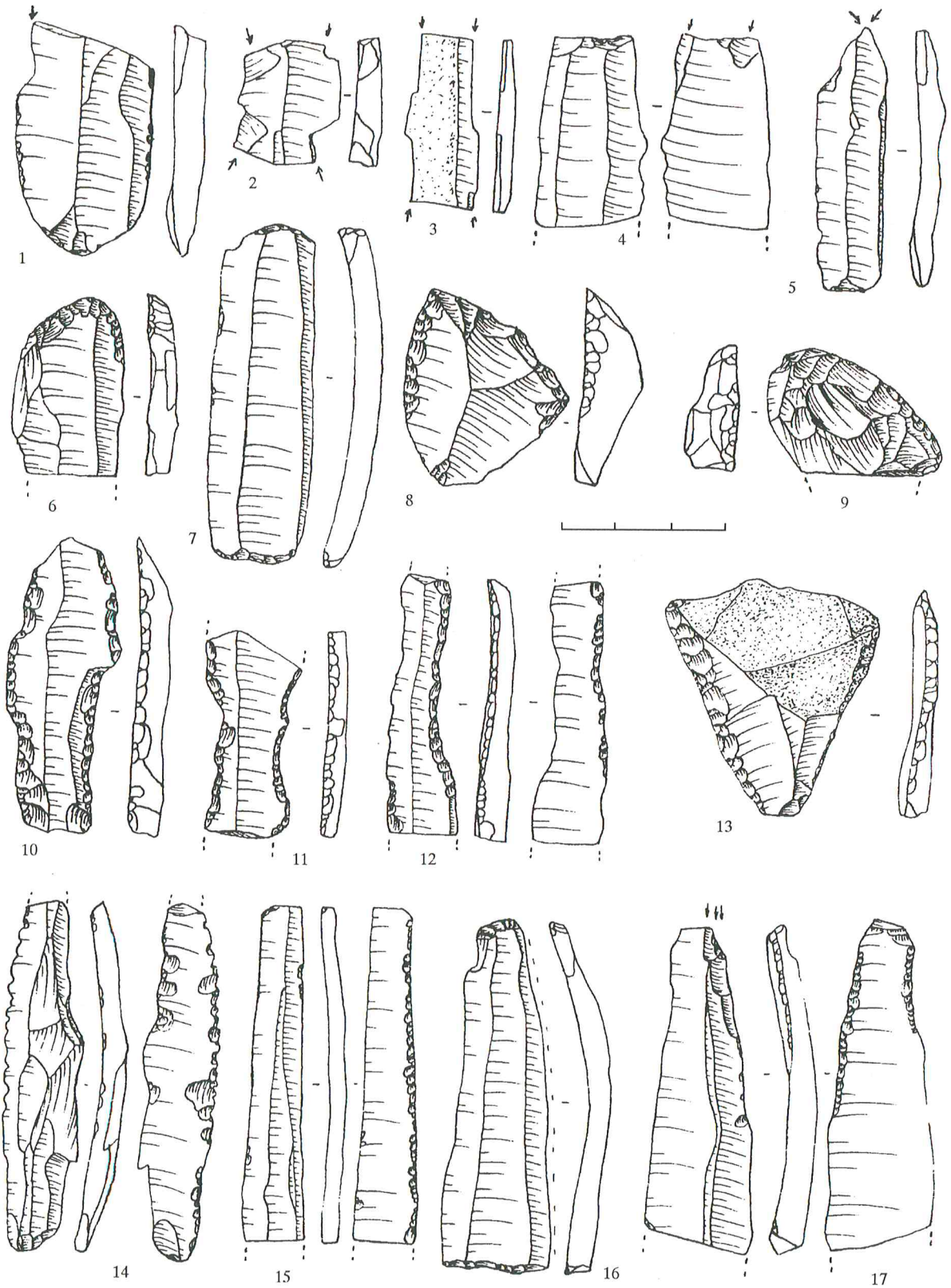
Akivaizdu, kad funkcinė ašmenėlių paskirtis nebuvo vienoda. Dalis dirbinių galėjo būti naudojama kaip įstatomi ietigalių ašmenys, kiti, turintys nusidėvėjimo žymių, – kaip pjaunamųjų įrankių ašmenys. Trikampiai greičiausiai buvo naudoti kaip strėlių antgaliai, o iš priešingų pusių retušuotas dirbinėlis galbūt yra grąžtelio dalis.

Nesunku pastebėti, kad B ir C kompleksų ašmenėliai tarpusavyje neturi nieko bendra; skiriasi tiek jų pavidalas, tiek gamybos technika. Tai rodo, kad mikrolitų morfologiniai ir technologiniai kriterijai gali būti sėkmingai panaudoti paminklo chronologijai nustatyti. Analogijų Pyplių B sluoksnio ašmenėliams galima rasti pakankamai tiek Lietuvos, tiek ir gretimų šalių paminkluose. Plačiausiai jie buvo naudoti mezolito antrojoje pusėje, nemažai jų žinoma ir neolito pirmosios pusės medžiagoje. V. Juodagalvio nuomone, Kubilėliuose (Užnemunė) šio tipo dirbiniai naudojami ir vėlyvajame neolite (Juodagalvis, 1992a, p. 45).

Paskutinė mikrolitų grupė – mikrorėztukai. Iš esmės šie dirbiniai yra mikrolitų gamybos atliekos, todėl jokios funkcinės paskirties jie neturėjo. Sunku pasakyti, kodėl Pypliuose jų rasta tiek nedaug – tik 5 (pav. 7: 38–42). Vienas mikrorėztukas yra iš skeltės viršutinio galo (pav. 7: 41), kiti – iš apatinio. Keturis kartus skeltės dalytos retušuojant ir nulaužiant, vieną kartą – retušuojant ir nuskeliant (pav. 7: 38). Neįprastas mikrorėztukas, kurio įdubimas išretušuotas kuprelės pusėje (pav. 7: 42). Mikrorėztukai randami visuose paminkluose, kuriuose naudoti mikrolitiniai dirbiniai.

Rėztukų klasifikacijai panaudota tokia požymių hierarchija – ruošinio tipas, ašmenų suformavimo būdas, jų vieta ruošinyje ir darbinių ašmenų kiekis. Iš skelčių padaryti 52 rėztukai. Ruošiniams panaudotos įvairaus pločio skelčių dalys. Vienas rėztukas pagamintas iš masyvios pirminės skeltės, du kartus panaudotos retušuotų skelčių dalys. Vyraujantis ašmenų formavimo būdas – išskala nulaužtame skeltės gale (41 vienetas). Visi šio tipo rėztukai yra kampiniai. 25 rėztukai turi vieną darbinį ašmenėlį (pav. 8: 1), 13 – du, 1 – tris ir 2 – keturis (pav. 8: 2, 3). 14 šio tipo rėztukų išskalos yra labai siauros, iki 1,5 mm pločio. Dviem skėlimais suformuoti 4 rėztukų ašmenys, vienas jų – vidurinis (pav. 8: 5), likę – kampiniai. 2 dirbiniai turi po vieną ašmenėlį, kiti 2 – po du. Retušu ir išskala suformuoti tik dviejų rėztukų ašmenys, vienas jų yra kampinis (pav. 8: 4), kitas šoninis, abu turi po vieną darbinį ašmenėlį. Išskala nuo natūralios aikštelės panaudota 3 dirbiniams, visi jie kampiniai, vienas turi dvejus ašmenis, visi kiti po vienerius. Dar dviejų rėztukų ašmenų formavimo būdas nenustatytas dėl jų fragmentiškumo.

Iš nuoskalų padaryti 26 rėztukai. Ruošiniams naudotos daugiausia storos atsitiktinės nuoskalos, todėl dirbinių pavidalas labai įvairus, netaisyklingas. Laužimo ir skėlimo būdu suformuoti 9 rėztukų ašmenys, 8 iš jų – kampiniai, vienas – šoninis. Du darbinis ašmenėlius turi 2 dirbiniai, kiti – po vieną. Dviejų dirbinių kampai prie lūžio retušuoti. Tai rodo, kad nuoskalos buvo dalijamos panašiai kaip skeltės mikrolitų gamybai, t. y. retušuotomis įdubomis. Dviem skėlimais suformuoti 6 kampinių ir 2 vidurinių rėztukų ašmenys, vienas jų turi du darbinis ašmenėlius. Darbinį ašmenėlį, padarytą retušo ir išskalos būdu, turi 3 šoniniai ir 2 kampiniai rėztukai. Vieno dirbinio šone yra išretušuota įduba. 4 rėztukų ašmenys išskelti nuo

8 p av. Pyplių 1-osios gyvenvietės B komplekso titnago radiniai: rėžtukai (1–5), gremžtukai (7–9), grandukai (10–12), peiliai (13–15), retušuotos skeltės (16–17). Piešė Dž. Brazaitis

natūralios aikštelės, 2 iš jų yra kampiniai, 2 – šoniniai. Vienas dirbinys turi du ašmenėlius, kiti – po vieną. Dar vieno kampinio rėžtuko, kurio ašmenėlis išskeltas nulaužtame gale, ruošinio tipas nenustatytas.

Akivaizdu, kad Pyplių B komplekse daugiausia yra tokių rėžtukų, kurių ašmenys suformuoti laužiant ir išskeliant. Tai vyraujantis tipas mezolito antrosios pusės paminkluose tiek Lietuvoje, tiek ir visos Europos miškų zonoje. Lietuvoje jie vyrauja ir neolite, tačiau reikia pasakyti, kad vėlyvajame neolite rytų Lietuvos gyvenvietėse rėžtukai apskritai išnyksta.

Kaip atskira dirbinių kategorija išskirta skalda su išskalomis, panašiomis į naudotas rėžtukų gamybai, tačiau žymiai smulkesnėmis (pav. 7: 47). Visos išskalos yra ruošinių lūžių kampuose. Didžiąją šios skaldos dalį sudaro skeltės – 48 vienetai, iš jų net 32 yra vidurinės skelčių dalys. Nuoskalų yra 5. 11 kartų ruošinio tipas nenustatytas. Išskalų kilmė gali būti įvairi: dalis jų galėjo atsirasti bandant pagaminti rėžtukus, dalis galėjo atsirasti atsitiktinai. Smulkios išskalėlės galėjo atsirasti ir naudojant dirbinius, ypač skelčių vidurines dalis, kaip įstatomus įrankių ašmenėlius; šiuo atveju jos turėtų būti interpretuojamos kaip nusidėvėjimo žymės.

Galinių gremžtukų, padarytų iš skelčių yra 31. Naudotos įvairaus pločio skeltės, ašmenų plotis svyruoja nuo 0,9 iki 2,2 cm. Du kartus panaudotos pirminės skeltės. Vienas gremžtukas pagal ašmenų pavidalą galėtų būti priskirtas smailiųjų tipui (pav. 8: 6). Dvigaliai gremžtukai rasti 2 (pav. 8: 7). 5 gremžtukų ašmenys yra apatiniame skeltės gale, kitas jų galas nulūžęs. Vienas iš šių dirbinių turi rėžtukinę išskalą. Reikia pažymėti, kad tik vieno dirbinio šonas retušuotas, todėl kampe yra susidaręs smaigalys; beveik visi gremžtukai neretušuotuose šonuose turi ryškių darbo žymių.

Iš nuoskalų padaryti 35 gremžtukai, vienas – šoninis, keturi – pusiau šoniniai, likusieji – galiniai. 4 gremžtukai labai smulkūs, tokiems radiniams kartais taikomas specialios paskirties dirbinių terminas. Šoninių retušą turi 6 dirbiniai, tris kartus retušuotos kraštinės ruošinių kampe sudaro smaigalius (pav. 8: 8). Smaigalys formuotas ir pusiau šoninio gremžtuko kampe (pav. 8: 9). Vieno gremžtuko šone kuprelės pusėje plokščiu retušu padaryta įduba. Gremžtukų tipologinė analizė paprastai nelabai taikoma paminklo chronologijai nustatyti. Galima tik pasakyti, jog dirbiniai su smaigaliais kampuose labiau būdingi neolitui, ypač vėlyvajam.

Iš skelčių pagaminta 12 grandukų, tarp jų 4 – iš pirminių skelčių. Dažniausiai statmenai retušuoti abu dirbinio šonai tik iš priekinės pusės (7 vnt., pav. 8: 10, 11) arba iš priešingų pusių (3 vnt., pav. 8: 12). Daugumos skeltinių grandukų vienas arba abu galai nulūžę. Iš nuoskalų padaryti 33 grandukai. Daugumos ašmenys yra šonuose, 6 grandukų ašmenys yra dirbinio gale. 6 nedideliems retušuotiems dirbinėliams taikytinas smulkiųjų grandukų termi-

nas. 4 iš jų galuose turi smaigalius. Funkcinė šių dirbinių paskirtis nėra aiški.

Pypliuose buvo naudoti vadinamieji ovaliniai kirveliai, pagaminti iš skaldytinių. Rasti 8 geriau ar blogiau išsilaikę sveiki dirbiniai ir 7 fragmentai, galėję būti kirvelių pentys, vienas jų padarytas iš nuoskalos. Visi kirveliai netaisyklingo pavidalo, apdoroti stambiu negrabiu retušu. Juos sunku atskirti nuo briauninių skaldytinių. B kultūriname sluoksnyje rasta tik viena nuoskala gludintu paviršiumi, pačių kirvelių apdailai gludinimas nenaudotas. Iš stambiųjų dirbinių reikia paminėti fragmentą nuzulintu galu; greičiausiai tai bus muštuko liekana.

Ovaliniai kirveliai Lietuvoje dažnai aptinkami mezolito antrosios pusės paminkluose ir yra vienas iš archeologinės Nemuno kultūros bruožų (Rimantienė, 1984, p. 72). Nemažai jų randama ir neolitiniuose paminkluose. Kirveliai gludintais ašmenimis plačiausiai naudoti neolite, ypač vėlyvajame, tačiau manoma, kad gludinimo technologiją išmanė ir mezolito gyventojai, nors duomenų tam pagrįsti kol kas labai nedaug.

Peiliais vadinami tik tie dirbiniai, kurių darbiniai ašmenys yra plokščiai retušuoti. Reikia pasakyti, kad pjovimo ir drožimo funkcijoms atlikti naudota kur kas daugiau titnagų, tačiau tipologiškai jie atsiduria kitose radinių grupėse; dažniausiai priskiriami skaldai su darbo žymėmis arba retušuotoms nuoskaloms. Tokiems radiniams su būdingomis nusidėvėjimo žymėmis neretai Lietuvos archeologų darbuose taikomas peilių terminas. Į tai būtina atsižvelgti, atliekant lyginamąją titnago kompleksų analizę.

Du peiliai padaryti iš skelčių. Vieno abu šonai retušuoti kuprelės pusėje netaisyklingu plokščiu retušu, dėl to briaunos tapo dantytos (pav. 8: 14). Tokį dirbinį galima vadinti ir pjūkleliu. Kito peilio vienas šonas kuprelės pusėje retušuotas lygiu plokščiu retušu (pav. 8: 15). Iš nuoskalų padaryti 3 peiliai. Vieno dirbinio retušuoti abu šonai (pav. 8: 13), kitų dviejų – tik vienas kraštas. Vieno peilio galas retušuotas statmenai, matyt, buvo laikomas prie įtvoros. Daug plokščiai retušuotų peilių iš nuoskalų rasta kai kuriuose pietryčių Lietuvos vėlyvojo neolito ir žalvario amžiaus pradžios gyvenvietėse (Dubičių 1-ojoje, Lynupio, Barzdžio miško, Papiškių 4-ojoje). Ankstyvesniuose paminkluose jų randama retai, dažniausiai atsitiktinio pavidalo.

B komplekso perforatorių grupė tipologiškai labai įvairi. Iš skelčių pagaminti 5 gražteliai ir 4 ylos. Gražteliais laikomi dirbiniai, kurių smaigalių šonai retušuoti iš priešingų pusių. Visų gražtelių smaigaliai yra ruošinių viršutiniuose galuose. Vienam gražtelio ruošiniui panaudota melsva patina pasidengusi siaura skeltelė, greičiausiai ankstesnio gyvenvietės etapo palikimas. Ylų smaigalių šonai retušuoti tik vienoje pusėje. Dviejų ylų smaigaliai suformuoti dirbinių galuose, du kartus panaudotas nulaužtos skeltės kampas. 4 gražteliai pagaminti iš nuoskalų, vieno jų smaigalys yra apatiniame gale, visų kitų – ruošinių kampuose. Dar reikia pridurti, kad labai įvairuoja perforatorių dydis

ir retušo tipas. Akivaizdu, jog ylių ir gražtų gamyba Pyplių gyvenvietėje neturėjo nusistovėjusios tradicijos.

Didelę dirbinių grupę sudaro retušuotos skeltės ir nuoskalos. Funkciniu požiūriu – tai labai skirtingi dirbiniai, sujungti į vieną grupę tik todėl, kad jų negalima priskirti jokiai kitai jau minėtai dirbinių kategorijai. Patogiausias požymis, pagal kurį galima tipologiškai suskirstyti šiuos dirbinius, yra retušo vieta dirbinyje.

Skelčių retušuotais galais yra 17 (pav. 8:16). Daugumos jų šonuose yra ryškios nusidėvėjimo žymės, o dviejų skelčių – smulkus lygus retušas. Retušuotas galas paprastai yra statmenas išilginėms dirbinio kraštinėms. Eksperimentiškai įrodyta, kad tokie dirbiniai buvo naudojami kaip įstatomi peilių arba pjautuvų ašmenys, retušas naudotas pritaikyti dirbiniui prie įtvaros. 3 skelčių galai smailėjantys, tik iš dalies retušuoti ir jų paskirtis, matyt, buvo kitokia. Kaip analogijas Lietuvoje galima paminėti dirbinius iš Kubilėlių (Juodagalvis, 1992a, pav. 15: 6, 12, 13). Skelčių retušuotais galais gausu Lenkijos neolito paminkluose, kur jie siejami su žemdirbystės atsiradimu (Balcer, 1988, p. 55, pav. 1: 7–10) nors panašių dirbinių randama ir mezolito paminkluose, pavyzdžiui, Švedijoje (Larsen, 1983, pav. 18: 3–6).

Kita retušuotų skelčių grupė yra su retušuotais kampais prie nulaužto galo. Tai rodo, kad skeltės buvo dalijamos panašiai kaip mikroskeltės, t. y. išretušuojant įdubimą ir skeltę nulaužiant. Tokių skelčių rasta 15, dalis jų galėjo būti naudotos kaip įstatomi ašmenys, kitas reiktų vertinti kaip gamybos atliekas. Šiai grupei tipologiškai artimos 2 skeltės su retušuotais įdubimais, tačiau lūžusios kitoje vietoje.

Aptikta 15 skelčių dalių statmenai arba pusiau statmenai retušuotais šonais. Dažniausiai retušuotas vienas dirbinio šonas ar jo dalis priekinėje pusėje. Du kartus retušuoti abu šonai, 5 skelčių retušas yra kuprelės pusėje (pav. 8: 17). Skeltės retušuotais šonais dažniausiai naudotos kaip peiliai arba grandukai, retušas naudotas tiek ašmenims formuoti, tiek ir įrankiui pritaikyti prie įtvaros arba laikyti rankoje.

Retušuotos nuoskalos suskirstytos į dvi grupes: 17 nuoskalų retušuoti kampai prie nulaužto galo, 46 nuoskalų retušuoti kraštai. Matome, kad norint suteikti nuoskalai reikiamą pavidalą buvo taip naudota „mikrorėžtukinė“ dalijimo technika. Funkcinę retušuotų nuoskalų paskirtį galima apibrėžti atitinkamai kaip skelčių retušuotais šonais bei kampais.

Paskutinę dirbinių kategoriją sudaro neidentifikuoti fragmentai. Apie juos galima pasakyti tik tiek, kad 8 dirbinių ruošiniai buvo skeltės, 24 – nuoskalos, o likusio 31 dirbinio ruošinio tipas nenustatomas.

Apskritai iš skelčių pagaminti 54% dirbinių, iš nuoskalų – 35%, iš skaldytinių – 3% ir 8% sudaro dirbiniai, kurių ruošinio tipas nenustatytas. Skeltinės technikos panaudojimas beveik visų tipų dirbinių gamybai yra išskirtinis B komplekso bruožas. Dauguma dirbinių tipų sudaro

nemažas serijas, tačiau reikia pasakyti, kad strėlių antgaliai bei perforatoriai tipologiškai gana įvairūs.

Iš kitų akmenų rūšių padaryti tik 2 dirbiniai. B kultūriename sluoksnyje aptiktas gludintas akmeninio dirbinio fragmentas. Atrodo, jog tai pusiau apvalaus pjūvio kaplio, skilusio išilgai, dalis. Žemės paviršiuje rastas kitas akmeninio dirbinio su skylė kotui fragmentas. Tai galėjo būti kirvio suapvalinta pentimi arba gyvatgalvio kaplio dalis. Pirmojo dirbinio priklausomybė B kompleksui didesnių abejonių nekelia, o antrasis į paminklo teritoriją galėjo pakliūti atsitiktinai. Kirviai su skylė kotui būdingi vėlyvojo neolito ir ypač žalvario amžiaus laikotarpiams.

Rasta vos pora šukelių, neabejotinai skirtingų akmenų amžiu. Viena jų „I“ pavidalo puodo pakraštėlis, išorinėje pusėje papuoštas įkartėlių eilutėmis, išdėstytomis horizontalia eglute. Molio masei panaudota natūraliai liesa žaliava, kur matomas smulkiagrūdžio (iki 0,5 mm) aptakaus smėlio priemaišos. Antrosios neornamentuotos šukelės molio masė tokia pati, kaip ir minėto pakraštėlio. B kompleksui galėjo priklausyti dar kelios šukės, aptiktos smėlyje, tačiau su kiek kitokia priemaišų sudėtimi. Rastos 4 šukelės, liesintos 0,5–1 mm dydžio vidutinio aptakumo granitoidinių uolienų trupiniais, tarp jų vienas nežymiai profiliuotas (S pavidalo) pakraštėlis ir dar 3 šukės padarytos iš vidutinio liesumo žaliavos su didesnėmis kaip 1 mm vidutinio aptakumo grūsto granito priemaišomis. Taigi net su išlygomis B kompleksui tegalima priskirti mažiau nei 10 šukių. Keramika prastai išliko greičiausiai dėl nepalankių aplinkos sąlygų.

Neišraiškingi fragmentai palieka nedaug galimybių palyginimui su kitų paminklų medžiaga. Manoma, kad molio liesinimas mineralinėmis priemaišomis Nemuno kultūroje įsigali tik nuo vidurinio neolito (Rimantienė, 1984, p.120), nors gretimuose regionuose ši technologija buvo naudota ir ankstyvajame neolite. Narvos kultūros keramikai mineralinės priemaišos apskritai nebūdingos. Tiesūs pakraštėliai ir įkartėlių ornamentas aptinkami visose žinomose Lietuvos akmenų amžiaus archeologinėse kultūrose.

Datuoti B kompleksą labai keblu, nors kasinėjimų metu gauta pakankamai daug medžiagos. Pirmiausia neaišku, ar visi komplekso radiniai yra vienalaikiai. Tikimybė, kad gyvenvietė naudota ne vieną kartą, ypač padidėja, kai susiduriama su dideliu radinių skaičiumi, kaip ir konkrečiu Pyplių atveju. Tačiau atsižvelgiant į planigrafinį pasiskirstymą susidaro įspūdis, kad pagrindinis radinių masyvas turėtų priklausyti vienam laikotarpiui; nei planografiškai, nei stratigrafiškai komplekso suskaidyti nepavyko. Jeigu ir yra įsimačiusios kito laikotarpio medžiagos, jos lyginamasis svoris neturėtų būti didelis.

Datavimą pagal tipologinius kriterijus labai apsunkina tai, kad kol kas nėra pakankamai tiksliai datuotų vienalaikių paminklų, su kuriais būtų galima palyginti Pyplių radinius. Be to, Nemuno kultūros neolitinių paminklų periodizacija paremta keramikos tipologija, itin inventorių paliekamas plačiau neanalizuotas.

Dauguma Pyplių B komplekso titnago dirbinių tipų būdingi mezolito laikotarpiui, tačiau yra radinių (strėlių antgaliai iš nuoskalų, plokščiai retušuoti peiliai iš nuoskalų, pagaliau keramika), kurie paprastai aptinkami tik neolitinėse gyvenvietėse. Daugelio tyrinėtojų nuomone pietų Lietuvos neolito paminklams esąs įprastas mezolito palikimas. Tarkim, ašmenėlių serijos, aptiktos Šakių gyvenvietėje (Rimantienė, 1992, pav. 16: 1–6), Kubilėliuose (Juodagalvis, 1992a, pav. 11: 14–30) ir kitur, gretimų regionų neolitinėje medžiagoje nerandamas. Lenkijos Nemuno kultūros paminklų titnago inventoriuje taip pat žinomi mikrolitai, kurie vertinami kaip mezolitinis palikimas neolito industrijoje arba kaip mezolito radiniai iš sumaišytų kultūrinių sluoksnių (Balcer, 1988, p. 92). Atrodo, kad mikrolitinis inventorių ir kiti iš mezolito paveldėti tipai yra išskirtinis pietų Lietuvos ir Užnemunės neolito paminklų bruožas, nors tikimybė, kad paminklai nėra vienalaikiai, taip pat išlieka.

Taigi B kompleksas galėtų būti datuotas labai plačiu chronologiniu laiko tarpu – pradedant vėlyvuju mezolitu, neolitinius radinius laikant vėlesnėmis priemaišomis, ir baigiant vėlyvuju neolitu, remiantis Kubilėlių gyvenvietės datavimu (Juodagalvis, 1992, p. 53). Kubilėlių titnago inventorių ypač artimas Pyplių radiniams: jame nedaug neolitinių bruožų, plačiai naudota skeltinė technika, panašūs vyraujantys dirbinių tipai. Paminklo tyrinėtojo V. Juodagalvio nuomone, Kubilėlių medžiaga vienalaikė, tačiau į šią išvadą tenka žiūrėti rezervuotai. Didelis radinių skaičius, ganėtinai įvairi keramika leidžia spėti, kad paminkle galėjo būti mechaniškai įsimaišiusi ir ankstesnio laikotarpio medžiaga, kurios išskirti tiesiog neįmanoma. Atsižvelgdamas į tai spėju, kad B komplekso radiniai priklauso neolito pirmosios pusės (IV t–metis. pr. Kr.) gyvenvietei, kurioje dėl nepalankių sąlygų beveik neišliko keramika. Datavimą bus galima patikslinti, jeigu šiame regione atsirastų naujų nedidelių ir gerai datuotų šio laikotarpio paminklų.

Kultūrinė paminklo priklausomybė didesnių abejonių nekelia. Pypliai yra tiek mezolitinės, tiek ir neolitinės Nemuno kultūros paplitimo teritorijoje. Analogijų radiniams taip pat nesunkiai galima rasti šių kultūrų paminkluose. Tiesa, Nemuno kultūrai priskiriami paminklai su labai įvairia, kartais tarpusavyje mažai ką bendra turinčia medžiaga, tačiau archeologinės kultūros indentifikavimo problemų šiame darbe neliesime.

R. Rimantienė grupę vėlyvojo neolito paminklų Nemuno žemupyje skiria virvelinės keramikos kultūrai (Rimantienė, 1985, p. 97). V. Juodagalvis, analogiškai, Pamarų kultūrai priskiria Kubilėlius. Reikia pastebėti, kad minėtų gyvenviečių struktūrinė medžiagos sudėtis labai skiriasi nuo klasikinių pajūrio virvelinės keramikos kultūros paminklų. Šie paminklai geriausiai atveju turėtų būti vertinami kaip lokalinis „virvelininkų“ variantas, juolab, kad pačios virvelinės keramikos juose rasta labai nedaug. Titnago inventorių turi kur kas daugiau bendrybių su Pyplių

medžiaga, kur nėra jokių „virvelininkams“ būdingų bruožų. Tai verčia pamąstyti, ar vėlyvajame neolite šiame regione gyvavo virvelinės keramikos kultūra su nemunišku palikimu, ar atvirkščiai – Nemuno kultūra su „virvelininkų“ įtaka.

A kompleksas. Tai chronologiškai vėlyviausias kompleksas, kurio radinius sudaro lipdytinė keramika, molio tinkas, geležies šlakas ir vienas žalvarinis dirbiny. Komplekso radiniai buvo aptinkami tik viršutiniame juodžemio sluoksnyje, kuris, kaip minėta, buvo gerokai apardytas arimo ir statybos darbų.

Nukasus juodžemį, vakarinėje tyrineto ploto dalyje išryškėjo 9 stulpaviečių grupė (žr. pav. 2). Stulpavietės buvo vidutiniškai 25–30 cm skersmens, didžiausios skersmuo siekė 50 cm, mažiausios – 20 cm. Gylis siekė iki 50 cm, tačiau dalies stulpaviečių išlikę tik dugnai. Pjūvyje jos nežymiai siaurėja į apačią, dugnai suapvalinti. Stulpavietės buvo užpildytos juoda žeme su angliukais, tokia pat, kaip viršutinis juodžemio sluoksnis. Dviejose rasta akmenų, naudotų greičiausiai stulpams paremti, kitose dviejose aptikta įkritusių A komplekso keramikos šukelių. Galima spėti, kad šioje vietoje būta stulpinės konstrukcijos pastato, orientuoto rytų–vakarų kryptimi, nors pagal išlikusias stulpavietes aiškesnio pastato plano atkurti neįmanoma.

Rytinėje tyrineto ploto dalyje greta dviejų didelių riedulių aptikta beveik 1,5 m skersmens laužavietė: ji išryškėjo smėlyje, nukasus viršutinį juodžemio sluoksnį. Čia buvo daug medžio anglies, kelios A komplekso puodų šukės ir nemaža skeveldrų, nutrupėjusių nuo greta buvusio akmens. Laužavietės gylis ties jos centru siekė 15 cm. Į rytus nuo laužavietės, greta tyrineto ploto ribos, aptikta dar viena 25 cm skersmens stulpavietė. Ji galėjo priklausyti kitam pastatui, kuris, matyt, liko už tyrineto ploto ribų.

Tyrinėjimų metu surinkta 130 įvairaus dydžio molio tinko gabalų. Kiek daugiau tinko rasta rytinėje ir vakarinėje perkastos dalyje, t. y. arčiau spėjamų pastatų vietų. Tai leidžia daryti prielaidą, kad molio tinku būdavo užkrečiami sienų plyšiai.

Visame tyrinėtame plote rasta nemažai geležies šlako. Vakarinėje perkastos dalyje rasta šlako sankaupa, po kuria buvo rausvas, aukštos temperatūros paveiktas smėlis ir keli sukepusio molio gabalai. Atrodo, jog tai galėjo būti įrenginio metalui lydyti liekanos. Visa tai rodo, kad senieji Pyplių gyventojai užsiiminėjo geležies gavyba ir apdirbimu.

Keramika kultūriniame sluoksnyje išliko labai prastai. Dauguma šukelių smulkios, apsitrynusios, todėl dažnai sunku spręsti apie jų paviršių. Keramikos buvo rasta visame tyrinėtame plote, kur buvo išlikęs viršutinis juodžemio sluoksnis. Jokių šukių lizdų ar kitokių sankaupų aptikti nepavyko.

Iš viso aptiktos 857 šukės, iš kurių 457 buvo lygiu, 65 – brūkšniuotu, 29 – grublėtu ir 17 – gludintu paviršiumi, o 289 keramikos fragmentų paviršiaus tipas nenustatytas. Šiuos duomenis reikėtų laikyti tik apytiksliais, nes dalies šukių grublėtumas arba brūkšniuotumas galėjo nusitrinti

ir jos pakliuvo prie keramikos lygiu paviršiumi. Taip pat reikia pažymėti, kad šukių spalva, molio masė, storis ir kiti parametrai labai įvairuoja tiek visame komplekse, tiek ir išskirtose grupėse, todėl pateikiamas tik trumpas kiekvienos grupės apibūdinimas.

Komplekse dominuoja keramika lygiu paviršiumi. Sprendžiant pagal išlikusius fragmentus, vyravo puodai profiliuotomis, 0,7–0,9 cm storio sienelėmis. Buvo naudoti ir visai maži puodeliai plonomis, vos 0,3 cm storio sienelėmis. Storasienės keramikos rasta tik kelios šukės; iš jų išsiskiria viena šukė tiesiu, smailėjančiu pakraštėliu; ji aiškiai nepriampa prie kitų šukių. Brūkšniuota keramika sudaro maždaug 11% identifikuočių šukių. Buvo gaminami briauniniai puodai, kurių viršutinė dalis brūkšniuota horizontaliai, o žemiau briaunos – vertikaliai. Sienelių storis svyravo nuo 0,5 iki 0,9 cm. Visi 9 brūkšniuoti pakraštėliai nežymiai profiliuoti, jų kraštai stačiakampiai, kiek priploti. Grublėta keramika sudaro tik apie 5%. Daugumos šukių grublėtumas smulkus, neryškus, kartais dengiantis tik dalį paviršiaus. Rastas tik vienas gan smarkiai profiliuotas pakraštėlis. Mažiausiai rasta gludintos keramikos, ji sudaro tik 3%. Dauguma šukių tamsiai rudos spalvos, 0,5–0,7 cm storio, pakraštėliai ryškiai profiliuoti. Išsiskiria dvi juodos spalvos ir tankios molio masės šukės gražiu lygiu paviršiumi. Manoma, kad ši, iš pažiūros labai kokybiška keramika, galėjo būti importuota. Rudi puodai greičiausiai gaminti vietoje, mėgdžiojant atvežtuosius.

Vienintelis žalvarinis dirbinys – tai pusapvalio pjūvio apyrankė, papuošta skersinėmis įraižinėmis ir taškučių eilutėmis. Dirbinio galas truputi susiaurintas, kitas galas nulūžęs. Pagal M. Michelberto sudarytą tipologiją, papuošalas priklausytų pusapvalio pjūvio apyrankių VII grupei. Tokie dirbiniai datuojami III – V a. pradžia (Michelbertas, 1986, p. 143).

Remiantis minėtos apyrankės datavimu visą A kompleksą būtų galima skirti senojo geležies amžiaus antrajai pusei. Romėniškojo laikotarpio gyvenvietėms būdingi stulpinės konstrukcijos pastatai, jose randama geležies šlako ir gargažių, molio tinko, įvairių rūšių keramikos (plg. Michelbertas, 1986). Palyginus Pyplių keramikos procentinę sudėtį su vienalakių atviro tipo gyvenviečių medžiaga, pastebima ryškių skirtumų. Pavyzdžiui, Bakšių gyvenvietėje (Alytaus raj.) keramika lygiu paviršiumi tesudaro 2,2%, tuo tarpu dominuoja grublėtoji – 89,1%, brūkšniuotosios ir gludintosios atitinkamai rasta 6,3% ir 2,2% (Puodžiūnas, 1994, p. 59). Beje, šiame paminkle visai nerasta molio tinko. Grublėtoji keramika dominuoja ir Kernavėje Pajautos slėnyje tyrinėtoje gyvenvietėje. Keramika lygiu paviršiumi tesudaro 6,6%, brūkšniuotoji – 10,2%, gludintoji – 9,9% (Luchtanas, 1992, p. 106). Keramikos rūšių procentų neatitikimus sudėtyje galima aiškinti įvairiai: 1) Pyplių gyvenvietėje įsimaišiusi kito laikotarpio medžiaga; 2) keramikos lygiu paviršiumi dominavimas gali būti vertinamas kaip lokalinis savitumas; 3) nepakankamai patikimus duomenis lėmė nedidelis Pyplių medžiagos kiekis ir prastas jos išlikimas.

Pyplių piliakalnis nėra plačiau tyrinėtas, todėl sunku pasakyti, ar galima jį sieti su papėdėje buvusia gyvenvieta. Pagal įrengimą piliakalnis priklausytų vėlyvųjų viduramžių gynybinių piliakalnių tipui. Ekspedicijos metu jo šlaite rasta viena stambiai grublėta šukė, kuri visiškai skyrėsi nuo papėdės gyvenvietės keramikos. Taigi kol kas nėra jokių duomenų, kurie leistų susieti šiuos du objektus.

Pyplių 2-oji gyvenvietė buvo įsikūrusi toje pat terasoje, maždaug už 250 m į šiaurės vakarus nuo pirmosios gyvenvietės. Deja, kultūrinis sluoksnis buvo visiškai suardytas statybos darbų, todėl teko tenkintis tik paviršine medžiaga. Gyvenvietėje buvo surinkti 402 titnago radiniai – tai viskas, kas liko iš šio paminklo. Kadangi surinkta atsitiktinė išblaškyta medžiaga, nuodugnesnė jos analizė netenka prasmės, todėl pateikiamas tik bendro pobūdžio apibūdinimas.

Titnago žaliava vietinė – naudotas juodas arba juosvai margas titnagas. Dauguma radinių be jokios patinos, dalis titnagų dėl aplinkos poveikio įgavę rausvą arba gelsvą atspalvį. Rasta vos keletas nežymiai patinuotų titnagų, greičiausiai jie bus ilgą laiką gulėję žemės paviršiuje. Neįprastai didelis ugnies paveiktų titnagų skaičius – beveik 44%.

Skaldos grupę sudaro 359 radiniai: 217 nuoskalų, 49 skeltės, 5 skaldytiniai, 18 skeveldrų ir 70 neapibrėžtų fragmentų. Nusidėvėjimo žymės pastebėtos 90 skelčių ir nuoskalų kraštuose. Vidurinės skelčių dalys sudaro beveik pusę viso skelčių skaičiaus. Daugiausia aptikta vidutinio pločio ir plačių skelčių, siaurų rasta vos keletas. Tik vienas skaldytinis buvo skirtas siauroms skeltėms gauti, jis viengalis, skaldyta aplink visą aikštelės perimetrą. Likę skaldytiniai ir jų dalys skirti nuoskaloms gauti.

43 dirbinių grupę sudaro (kartu su fragmentais): 4 rėztukai, 5 nuoskalos su rėztukiniais nuskėlimais, 2 gremžtukai, 5 grandukai, 3 smulkieji grandukai, 1 ovalinio kirvelio dalis, 4 retušuotos skeltės, 14 retušuotų nuoskalų, 3 ašmenėliai nudilusiais kampais ir 2 nenustatytų dirbinių fragmentai.

Iš skelčių padaryti 3 rėztukai. Vienas jų vidurinis, jo ašmenys suformuoti dviem skėlimais, kiti du kampiniai, abu turi po du ašmenėlius, išskeltus nulaužtame skeltės gale. Iš nuoskalos padaryto rėztuko ašmenys suformuoti nulaužiant ir išskeliant. Abiejų galinių gremžtukų likusios tik viršutinės dalys su ašmenimis, vieno jų plotis siekia net 5 cm. Visi grandukai padaryti iš atsitiktinių nuoskalų, jų ašmenys yra ruošinio šone, vieno granduko gale. Smulkieji grandukai ganėtinai skirtingi. Vienas dirbinėlis padarytas iš skeltės viršutinės dalies, jo šonas retušuotas pusiau statmenai. Kiti du – iš nuoskalų, vieno šonas ir abu galai retušuoti kuprelės pusėje, kito abu šonai – priekinėje pusėje. Nedidelis fragmentas iš abiejų pusių apskaldytas stambiu retušu greičiausiai priklausė ovaliniam kirveliui. Dviejų apatinių skelčių ir vienos vidurinės dalių kampai nudilę; tai bruožas, būdingas įstatomiems įrankių ašmenėliams. 3 skelčių šonai retušuoti statmenai, dviejų – retušu suformuotos nedidelės įdubos; ketvirtosios skeltės paretušuotas galas. 5 nuoskalų retušuoti kampai prie nulaužto galo, matyt, retušas buvo naudotas dalijant nuoskalas. Likusių 9 nuoska-

lų retušuoti vienas ar keli kraštai. Apskritai dirbiniai iš skelčių sudaro 26% nuo bendro dirbinių skaičiaus.

Pyplių 2-osios gyvenvietės dirbinių rinkinys nėra pilnas. Trūksta strėlių antgalių, mikrolitinių dirbinių, kuriais remiantis paprastai nustatoma paminklo chronologija. Analogijų visiems dirbinių tipams galima rasti Pyplių 1-osios gyvenvietės B komplekse, dažnai naudota ta pati gamybos technologija, panašios kai kurios skaldos charakteristikos. Galima daryti prielaidą, jog abi gyvenvietės priklausė chronologiškai artimiems laikotarpiams, nors tam ir nėra pakankamai įrodymų. Deja, gauti papildomų duomenų chronologijai patikslinti nėra galimybės, nes paminklas visiškai sunaikintas.

Pagrindinės išvados. Ekspedicija archeologiškai ištyrė Pyplių 1-osios gyvenvietės liekanas; išskirti trys chronologiškai skirtingi etapai. Seniausias C kompleksas datuojamas ankstyvuoju mezolitu (VIII t-metis pr. Kr.), vidurinis B kompleksas – neolito pirmąja puse (IV t-metis pr. Kr.) ir vėlyviausias A kompleksas – romėniškojo laikotarpio antrąja puse (III–V a.). Taip pat surinkta titnago radinių kolekcija iš Pyplių 2-osios gyvenvietės, kuri greičiausiai priklausė neolito laikotarpiui.

Atlikus lyginamąją B ir C kompleksų titnago skaldos analizę, išskirta keletas požymių, kurie, tikėtina, atspindi paminklo chronologiją. Nustatyta, kad kompleksuose smarkiai skyrėsi skelčių dalių santykis; vidurinių skelčių dalių skaičiaus santykinis padidėjimas rodo įstatomų ašmenų įrankiams gamybą ir panaudojimą. Skirtumai skelčių pločio kreivėse paaiškinami skirtingų skaldytinių tipų panaudojimu.

Nustatyta, kad B ir C kompleksų mikrolitiniai ašmenėliai skyrėsi tiek savo morfologija, tiek ir gamybos technologija. Ašmenėlių tipologiniai kriterijai gali padėti datuoti kitus paminklus, ypač įvertinant nepilnas, žemės paviršiuje surinktas kolekcijas.

Pyplių tyrinėjimai parodė, kad Nemuno slėnio terasoje yra nemaža akmens amžiaus paminklų, kurie gali duoti svarbios mokslinės informacijos. Sparčiai urbanizuojamuose didžiųjų Lietuvos upių slėniuose būtina kuo skubiau atlikti žvalgomouosius tyrimus, kad dar išlikę paminklai būtų deramai saugomi, o reikalui esant tiriami.

Dėkoju Lietuvos istorijos instituto archeologui G. Vaitkevičiui, padėjusiam apibūdinti keramikos molio masę.

LITERATŪRA

- Balcer B., 1988 – The Neolithic Flint Industries in the Vistula and Odra Basins // *Przegląd Archeologiczny*. 1988. T. 35, p. 49–100.
- Butrimas A., 1992 – Spigino mezolito kapai. Paminklo tyrinėjimai // *LA*. Vilnius, 1992. T. 8, p. 4–10.
- Henriksen B.B., 1976 – Sværdborg I. Excavations 1943–44. A settlement of the Maglemose Culture. Copenhagen, 1976.
- Holm J., 1991 – Settlements of the Hamburgian and Federmesser Cultures at Slotseng, South Jutland // *Journal of Danish Archaeology*. 1991. Vol. 10, p. 7–19.
- Jablonskytė-Rimantienė R., 1963 – Žemųjų Kaniūkų IV–I tūkstantmečių pr. m. e. stovyklos // *MADA*. 1963, p. 65–90.
- Juodagalvis V., 1992a – Kubilėlių vėlyvojo neolito gyvenvietė // *LA*. Vilnius 1992. T. 8, p. 34–56.
- Juodagalvis V., 1992b – Mezolitinės tradicijos vėlyvojo neolito titnago inventoriuje // *LA*. Vilnius, 1992. T. 9, p. 107–115.
- Kozłowski S.K., 1987 – Remarks on the Origins of the Polish Curved Backed Point Assemblages. // *Late Glacial in Central Europe. Culture and Environment*. Wrocław, 1987, p. 241–254.
- Larsen L., 1983 – Ageröd V. An Atlantic Bog Site in Central Scania. Lund, 1983.
- Luchtanas A., 1992 – Kapinyno ir gyvenviečių tyrinėjimai Kernavėje Pajautos slėnyje // *ATL* 1990 ir 1991 metais. Vilnius, 1992. T. 1, p. 103–107.
- Michelbertas M., 1986 – Senasis geležies amžius Lietuvoje. Vilnius, 1986.
- Petersen P.V., 1984 – Chronological and Regional Variation in the Late Mesolithic of Eastern Denmark // *Journal of Danish Archaeology*. 1994. Vol. 3, p. 7–18.
- Puodžiūnas G., 1994 – Archeologiniai tyrinėjimai Bakšių senovės gyvenvietėje 1992 ir 1993 metais // *ATL* 1992 ir 1993 metais. Vilnius, 1994, p. 57–59.
- Rimantienė R., 1974 – Akmens amžiaus paminklai // *LAA*. Vilnius. 1974. T. 1, p. 5–83.
- Rimantienė R., 1984 – Akmens amžius Lietuvoje. Vilnius, 1984.
- Rimantienė R., 1985 – Nemuno žemupio (tarp Kauno ir Veliuonos) vėlyvojo neolito paminklai // *LA*. Vilnius, 1985. T. 4, p. 80–97.
- Rimantienė R., 1992 – Šakės – neolito gyvenvietė // *LA*. Vilnius, 1992. T. 8, p. 16–34.
- Tarasenka P., 1951š – Kauno srities piliakalnių žvalgybos 1951 m. duomenys // *LII R F1 Nr. 97*.
- Tarasenka P., 1997 – Užnemunės krašto piliakalniai. Vilnius, 1997.
- Зализняк Л.Л., 1991 – Население Полесья в мезолите. Киев, 1991.
- Копытин В. Ф., 1994 – Некоторые итоги изучения Гренской стоянки // *Гістарычна – археалагічны зборнік*. Мінск, 1994. № 5, p. 34–60.
- Римантене Р.К., 1971 – Палеолит и мезолит Литвы. Вильнюс, 1971.
- Сорокин А. Н., 1990 – Бутовская мезолитическая культура. Москва, 1990.
- Яблонските-Римантене Р.К., 1966 – Периодизация мезолитических стоянок Литвы // *У истоков древних культур (эпоха мезолита). Материалы и исследования по археологии СССР*, № 126. Москва – Ленинград, 1966, p. 75–87.

SETTLEMENTS AT THE FOOT OF THE PYPLIAI HILLFORT

SUMMARY

Pypliai hillfort (Kaunas district) is situated on the prominence of a high terrace of the Nemunas river in front of confluence with the Nevėžis river (fig. 1). In 1993 archaeological surveys were held in this area, because pipeline construction works from Kaunas water waste plant. The dwelling site Pypliai 1 with cultural deposits from at least three periods were discovered. Rescue excavations led by the Lithuanian Institute of History were held in the summer of 1993 at this site. This paper represents the results received in the course of the investigations.

Pypliai 1 was situated on a 5–7 m high terrace of the Nemunas river. Cultural layers at the site were affected partly by natural causes – river floods and riverside springs, partly later by human activities such as ploughing and construction. The Total investigated area was 200 sq. m. (fig. 2). The stratigraphy of lithological layers is shown in the site's section profile (fig. 3). The thickness of the black topsoil was up to 30 cm. Deeper lay a stratum of gray sand with a thickness of 10 to 25 cm. Below was a stratum of yellow sand up to 75 cm thick. The occurrence of aleurit deposits were recorded below the sand layer. Stratigraphically three horizons of chronologically different artifacts were observed. After excavations all artifacts including stray finds from destroyed areas were subdivided into three chronological complexes, A, B and C, starting from the latest.

The earliest complex, C, consisted of more than 2,000 flint artifacts. Almost all flints were recovered from the yellow sand layer except several items found in the destroyed areas. Flints from this layer are covered with a thick white or yellow patina which allows us to distinguish them from the flint artifacts from the later period. Flint tools are represented by tanged points, retouched microblades, microburins, and end and side scrapers and burins (fig. 4). The usage of bipolar cores was also recorded. According to the typological features of the flint assemblage, complex C comes from the Early Mesolithic time (8th millennium B.C.).

Complex B contains 9,815 flint artifacts, several pieces of pottery and a couple of stone artifacts. Most were found in the gray sand layer, while some also occurred in the black topsoil and on the surface of the destroyed areas. More than 500 flints were interpreted as tools. Projectile points represent two flake arrowheads, a transverse arrowhead, several microlithic lanceolate points and a couple of tanged points (fig. 7). The flint tool-kit also includes 28 microliths, five microburins, 79 burins, 66 end scrapers, 45 side scrapes, 13 perforators, 16 axes five knives and other retouched debitage and uncertain fragments of tools (fig. 7,8). Only two potsherds tempered with sand and organic admixtures

undoubtedly belong to the Stone Age. One of them is rimsherd decorated with small cuts. Two stone tools were interpreted as the fragments of picks.

The dating of complex B is problematic, despite the large number of artifacts. The pure preservation of the cultural layer did not allow suitable samples for radiocarbon dating. According to typology, microliths, burins and some other tools reflect the second half of the Mesolithic time. On the other hand flint assemblage typically includes Neolithic artifacts such as flake arrowheads, knives, polished axes and pottery. It should be noted that microliths occurred in lot of assemblages from the Neolithic time in Southern Lithuania and in neighbouring regions. Some researchers argue it is of Neolithic origin. So assemblage B might be considered in two ways: as late Mesolithic material with some admixture of Neolithic artifacts, or as relatively contemporary material from one period, most likely from the first half of the Neolithic period (4th millennium B.C.). The author supports the second option, partly confirmed by the horizontal distribution of material.

Several issues were made after comparison analysis of flint assemblages from B and C. The different structures of blade fragmentation were noted (fig. 5). The blade material of complex C has 17% midsections when the entire amount of blades was 32%. Complex B, meanwhile, contains 31% midsections and only 17% of whole blades. Microwear traces were observed on 68% of the midsections when the total percentage of blades with microwear traces is 43%. It was interpreted that blades in assemblage B were purposefully broken and the blade fragments, especially the midsections, were used as componential parts for cutting tools. The fragmentation of blades might be employed as characteristic of flint industry.

Another analysis which indicates characteristics of the flint assemblages was made measuring the widths of the blades (fig. 6). Two maximums are clearly seen in the diagram of blades from complex B. It indicates that two types of cores were used for blade production: one for narrow microlithic blades of 6–10 mm wide and another for larger blades of 12 mm and wider. Similar maximums were received in independently made diagrams for the Paštava and Lampėdžiai sites, located not far from Pypliai. The diagram of complex C has only one maximum of 9 mm. In this case all blades were produced from the same type of core.

Typological analysis of the microliths show significant differences between complexes B and C. Early Mesolithic microliths produced mostly from irregular blades using an abrupt retouch and also abrupt retouching "on the anvil" (8 cases). Neolithic microliths includes geometrical forms as triangulars, lanceolate points, blades with truncated ends or

with retouched lateral edges from a dorsal surface. All of them were produced on regular microblades. Since typology for retouched microblades was never used as a chronological marker in Lithuanian archaeology, this observation is important, especially when analysing collections of stray finds from neighboring sites.

Artifacts from complex A were found only in the black topsoil. These included 857 potsherds, clay plaster, iron slag and one bronze bracelet. Pottery material is badly preserved, which possibly affected results when judging the pottery type. 81% of ceramics are with a plane surface, 11% stroked pottery, 5% coarse pottery and 3% pottery with a polished surface. A deformed bronze bracelet was decorated with transverse cuts and rows of dots. According to the type of decoration of the bracelet and some features of the ceramics, complex A comes

from the second half of the old Iron Age (4th century A.D.). Structures assigned to this complex included ten postholes, a fireplace and remnants of an iron smelting furnace (fig 2).

During the course of excavations site Pypliai 2 was discovered on the same river terrace approximately 250 m north west from Pypliai 1. As the cultural layer was completely destroyed by construction work, only stray finds were collected from the surface. The collection consists of 402 unpatinated flint artifacts. Flint tools are represented by five burins, two end scrapers, five side scrapers and some other retouched items. The flint tool-kit is not complete, so dating the site is problematic. Some features of flint tools and debitage indicates, that the site's materials are typologically close to complex B from site the Pypliai 1.

LIST OF ILLUSTRATIONS

Fig. 1. Map of Pypliai area: 1 – site Pypliai 1; 2 – site Pypliai 2; 3 – site Pypliai 3; 4 – Pypliai hill-fort

Fig. 2. Map of excavated area with structures of complex A. 1 – stones; 2 – postholes; 3 – burnt clay; 4 – fireplace

Fig. 3. Profile section of the site Pypliai 1. 1 – black topsoil; 2 – gray sand; 3 – yellow sand; 4 – aleurites

Fig. 4. Flint artifacts from complex C of site Pypliai 1. Projectile points (1–5), microliths (7–30), microburins (31–35), end scrapers (37–48), side scrapers (49,50), burins (51–54), fragment of tool (6), retouched blade(36)

Fig. 5. Comparison diagram of fragmentariness of blade material in complexes of the site Pypliai 1. White – whole

blades; light gray – proximal ends; dark gray – distal ends; black – midsections

Fig. 6. Diagram of blade width in complexes of the site Pypliai 1. X axis – width of blade, Y axis – quantity of blades

Fig. 7. Flint artifacts from complex B of site Pypliai 1: projectile points (1–11, 43), microliths (12, 13, 15–37, 44–46), microburins (38–42), cores (48–51), fragment of tool (14), blade's midsection with wear traces

Fig. 8. Flint artifacts from complex B of site Pypliai 1: burins (1–5), end scrapers (7–9), side scrapers (10–12), knives (13–15), retouched blades (16–17)

ПОСЕЛЕНИЯ У ПОДНОЖЬЯ ГОРОДИЩА ПИПЛЯЙ

РЕЗЮМЕ

Городище Пипляй (Каунасский р-он) расположено на выступе высокой террасы реки Неман, прямо напротив её стока с рекой Нявежис (рис. 1). В 1993 г. возле городища была произведена археологическая разведка, в связи с предстоящим строительством трубопровода с Каунасских водоочистительных сооружений. Было обнаружено поселение Пипляй 1 с культурными остатками по меньшей мере трех различных хронологических периодов. Летом того же года Институт истории Литвы провел спасательные исследования в этом памятнике. Статья посвящена результатам этих исследований.

Поселение Пипляй 1 расположено на 5–7 – метровой террасе реки Неман. Культурный слой был поврежден как естественным природным воздействием – весенними паводками и грунтовыми водами, так и поздней человеческой деятельностью – пахотой и начатыми строительными работами. Общая исследованная площадь составила 200 м² (рис. 2). Стратиграфия литологических слоев изображена в разрезе поселения (рис. 3). Верхний слой черноземья достигал толщины до 30 см. Глубже залегал слой песка серой окраски толщиной от 10 до 25 см. Под ним был слой желтого

песка толщиной до 75 см. Под песком находился подстилающий слой алеуринов. Стратиграфически выделено три горизонта хронологически различных находок. После раскопок весь полученный материал, включая находки, собранные на поверхности в разрушенных участках, был подразделен на три культурные комплексы А, В и С, начиная с позднейшего.

Наиболее ранний комплекс С состоит из более чем 2000 находок кремня. Почти все кремни были найдены в слое желтого песка, за исключением нескольких, собранных в разрушенных участках. Кремни с этого слоя покрыты толстой белой или желтой патиной, что позволяет их легко отличить от кремней позднего времени. Кремневые орудия представлены черешковыми наконечниками стрел, ретушированными микропластинками, микрорезцами, скребками, скобелями, резцами (рис. 4). Также отмечено использование двухплощадных нуклеусов. По типологическим характеристикам кремневого инвентаря, комплекс С датируется ранним мезолитом (8 тысячелетие до р. Хр.).

Комплекс В включает 9815 единиц кремня, несколько черепков керамики и пару каменных изделий. Большинство из них было найдено в слое серого песка, некоторые в верхнем слое черноземья и на поверхности в разрушенных участках. Более чем 500 кремней интерпретированы как орудия. Наконечники стрел представлены двумя наконечниками, сделанными из отщепов, несколькими ланцетовидными остриями и парой черешковых наконечников (рис. 7). Набор орудий также включает 28 микролитов, 5 микрорезцов, 79 резцов, 66 скребков, 45 скобелей, 13 перфораторов, 16 топоров, 5 ножей, другие ретушированные кремни и неопределенные фрагменты орудий (рис. 7,8). Только два черепка керамики с примесями песка и органики определенно можно отнести к каменному веку. Один из них представляет фрагмент венчика сосуда орнаментированного мелкими насечками. Оба фрагмента каменных орудий интерпретированы как части мотыг.

Датировать комплекс В сложно, несмотря на большое количество находок. Плохая сохранность культурного слоя не позволила получить образцы для датировки радиоуглеродным методом. Типологически микролиты, резцы и некоторые другие орудия свидетельствуют о позднемезолитическом времени. С другой стороны, коллекция включает типично неолитические находки — отщепы наконечники стрел, ножи, шлифованный топор и керамику. Надо отметить, что микролиты часто встречаются в неолитических поселениях Южной Литвы и в граничащих регионах. Некоторые исследователи утверждают их неолитическое происхождение. В связи с этим комплекс В можно рассматривать двояко: как позднемезолитический материал с небольшой примесью неолитических находок или как относительно одновременный материал, скорее всего относящийся к первой половине неолита (4 тыс. до р. Хр.). Автор придерживается последнего суждения, частично подтвержденного планиграфическим распределением материала.

Несколько заключений было сделано после сравнительного анализа кремневого инвентаря комплексов В и С. Было замечено различное соотношение частей пластин (рис. 5). В комплексе С сечения пластин соста-

вили всего 17% всех пластин, когда число целых пластин составило 32%. Комплекс В, наоборот, включает 31% сечений и только 17% целых пластин. Следы сработанности замечены на 68% сечений, когда общее число пластин со следами изношенности составляет 43%. Все это указывает, что пластины комплекса В преднамеренно ломались, а их части, особенно средние, использовались как вкладыши режущих орудий. Соотношение частей пластин можно использовать как характеристику кремневой индустрии.

Другой анализ, характеризующий кремневый инвентарь, был произведен измеряя ширину пластин (рис. 6). В диаграмме ширины пластин комплекса В отчетливо выделяются два максимума. Это указывает, что для производства пластин использовалось два типа нуклеусов: первый для микропластин шириной 6 — 10 мм и второй для более широких пластин от 12 мм и шире. Такие же два максимума были получены в независимо сделанных диаграммах стоянок Паштува и Лампеджай, расположенных недалеко от Пиляй. Диаграмма комплекса С имеет только один максимум. В этом случае, все пластины производились с нуклеусов одного типа.

Типологический анализ показал значительные различия между микролитами комплексов В и С. Большинство раннемезолитических микролитов изготовлено на неправильных микропластинках, используя крутую затупляющую ретушь, также противоположащую ретушь (8 случаев). Неолитические микролиты включают геометрические формы — треугольники, ланцеты, также пластинки с ретушированными концами или с затупленным краем со стороны брюшка. Все они изготовлены на правильных микропластинках. Поскольку в археологии Литвы типология пластинок с затупленным краем не использовалась как хронологический маркер, это заключение является значительным, особенно для изучения подъемного материала из соседних стоянок.

Находки комплекса А были обнаружены только в верхнем слое черноземья. Комплекс включает 857 черепков сосудов, куски глиняной обкладки, шлак железа и один бронзовый браслет. Сохранность керамики была плохая, что, возможно, сказалось при определении ее типа. 81% составляет керамика с гладкой поверхностью, 11% занимает штрихованная керамика, 5% — шероховатая и 3% керамика с полированной поверхностью. Деформированный бронзовый браслет орнаментирован поперечными насечками и рядами точек. По типу орнамента браслета и некоторым характеристикам керамики комплекс датируется второй половиной старого железного века (4 в.). К этому комплексу были отнесены следующие объекты: 10 столбовых ям, кострище и остатки печи сиродутного производства железа (рис. 2).

Во время раскопок на той же террасе реки приблизительно 250 м к северо-западу от первого поселения была открыта стоянка Пиляй 2. Поскольку культурный слой был полностью разрушен строительными работами, собран только подъемный материал. Коллекция состоит из 402 кремней без патины. Орудия представлены 5 резцами, 2 скребками, 5 скобелями и несколькими другими ретушированными кремнями. Набор орудий стоянки неполный, что затрудняет его датировку. Некоторые черты кремневого инвентаря указывают, что материал типологически близок комплексу В из поселения Пиляй 1.

СПИСОК ИЛЛЮСТРАЦИЙ

Р и с . 1. План расположения памятников. 1 – Пипляй 1; 2 – Пипляй 2; 3 – Пипляй 3; 4 – городище Пипляй

Р и с . 2. План раскопа Пипляй 1 с объектами комплекса А. 1 – камни; 2 – столбовые ямы; 3 – пережженная глина; 4 – кострище

Р и с . 3. Профиль поселения Пипляй 1. 1 – чернозем; 2 – серый песок; 3 – светлый песок; 4 – алеуригиты

Р и с . 4. Кремневые находки комплекса С поселения Пипляй 1: наконечники стрел (1–5), микролиты (7–30), микрорезцы (31–35), скребки (37–48), скобели (49, 50), резцы (51–54), фрагмент орудия (6), ретушированная пластина (36)

Р и с . 5. Сравнительная диаграмма соотношения частей пластин в комплексах поселения Пипляй 1.

Белый – целые пластины; светло-серый – проксимальные части пластин; темно-серый – дистальные части пластин; черный – сечения пластин

Р и с . 6. Диаграмма ширины пластин в комплексах поселения Пипляй 1. X ось – ширина пластин; Y ось – количество пластин

Р и с . 7. Кремневые находки комплекса В поселения Пипляй 1: наконечники стрел (1–11, 43), микролиты (12, 13, 15–37, 44–46), микрорезцы (38–42), нуклеусы (48–51), фрагмент орудия (14), сечение пластины со следами сработанности (47)

Р и с . 8. Кремневые находки комплекса В поселения Пипляй 1: резцы (1–5), скребки (7–9), ножи (13–15), ретушированные пластины (16–17)

Džiugas Brazaitis
Lietuvos istorijos institutas
Archeologijos skyrius
Kražių g. 5
2001 Vilnius
Tel.: 615630
e-mail: dzbraza@pub.osf.lt